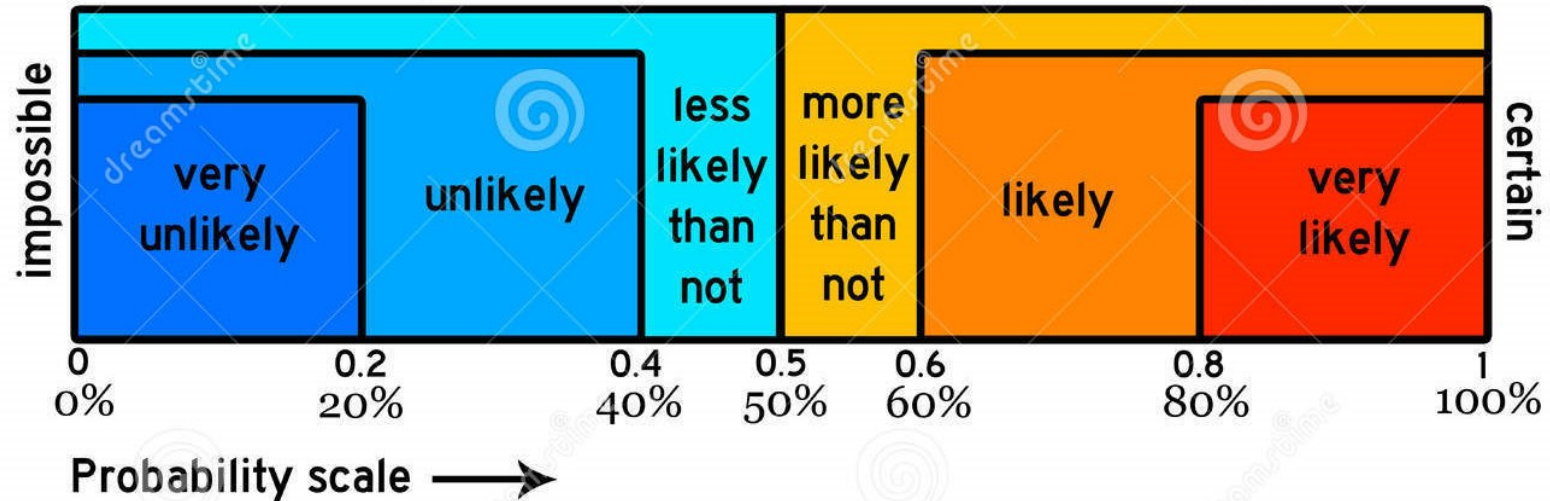

Вероватноћа и статистика

Вероватноћа – основни појмови (1)

- Вероватноћа – математичка дисциплина која се бави изучавањем случајних процеса
- Вероватноћа – квантитативна мера којом се процењује могућност/немогућност неког догађаја

Вероватноћа – основни појмови (2)

□ Примена теорије вероватноће – ако не постоји могућност

1. Детерминистичког моделирања

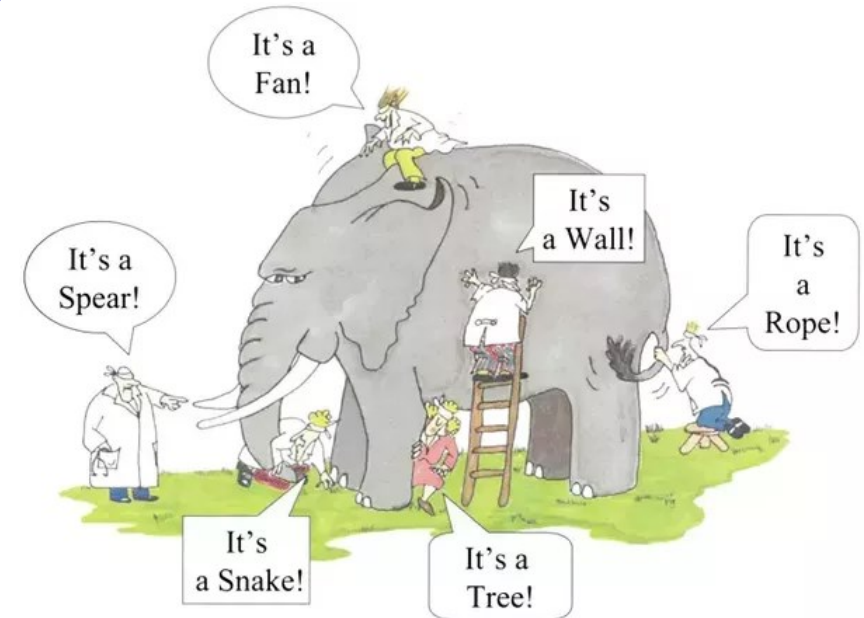
- Слободан пад – детерминистички модел, може се описати једначином
- Бацање коцкица – случајан исход који се не може описати једначинама

2. Мерења

- Трајање сијалице – не могу се испитати све сијалице које нека фабрика произведе

□ Примена теорије вероватноће – опис понашања неке случајне променљиве

- Пробабилистичко моделирање: резултат је вероватноћа исхода

Случајна променљива (1)

□ Случајна променљива X

○ Исход неког процеса или експеримента који није унапред познат и не може се описати једначинама

- чврстоћа бетона [GPa]
- јачина ветра – оптерећење конструкције од ветра [kN /m²]
- висина падавина [mm]
- проток [m³/s]

□ Понашање случајне променљиве се не може описати једначинама већ се анализирају подаци о тој случајној променљивој

- Ако се експеримент понавља много пута под истим условима, појављује се одређена законитост
- Нпр. чврстоћа бетона се одређује испитивањем бетонских коцки

Случајна променљива (2)

□ Случајне променљиве – класификација

1. Дискретне (целобројне вредности): $x \in \mathbb{N}$

- Нпр. број возила која треба да скрену лево на раскрсници, број судара на деоници пута, број кишних дана у току године, број гласача на изборима...

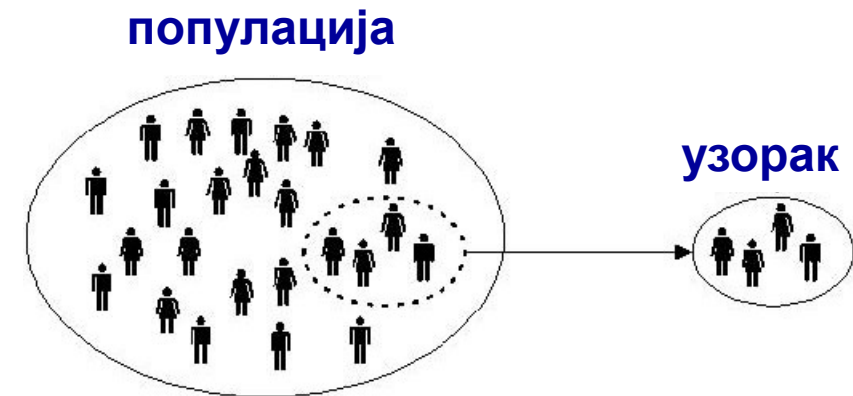
2. Континуалне (реални бројеви): $x \in \mathbb{R}$

- Нпр. чврстоћа бетона, оптерећење од ветра, проток, висина падавина..., општа просечна оцена или висина студената...

- У хидротехници се најчешће анализирају континуалне случајне променљиве (проток, водостај, висина кише, ниво подземних вода...)

Узорак и популација (1)

- Примена теорије вероватноће – заснива се на анализи узорка
- Узорак – подскуп (део) популације
 - Популација обухвата све исходе (нпр. сви студенти ГРФ-а)
 - Узорак – део популације (нпр. ОВА група студената)

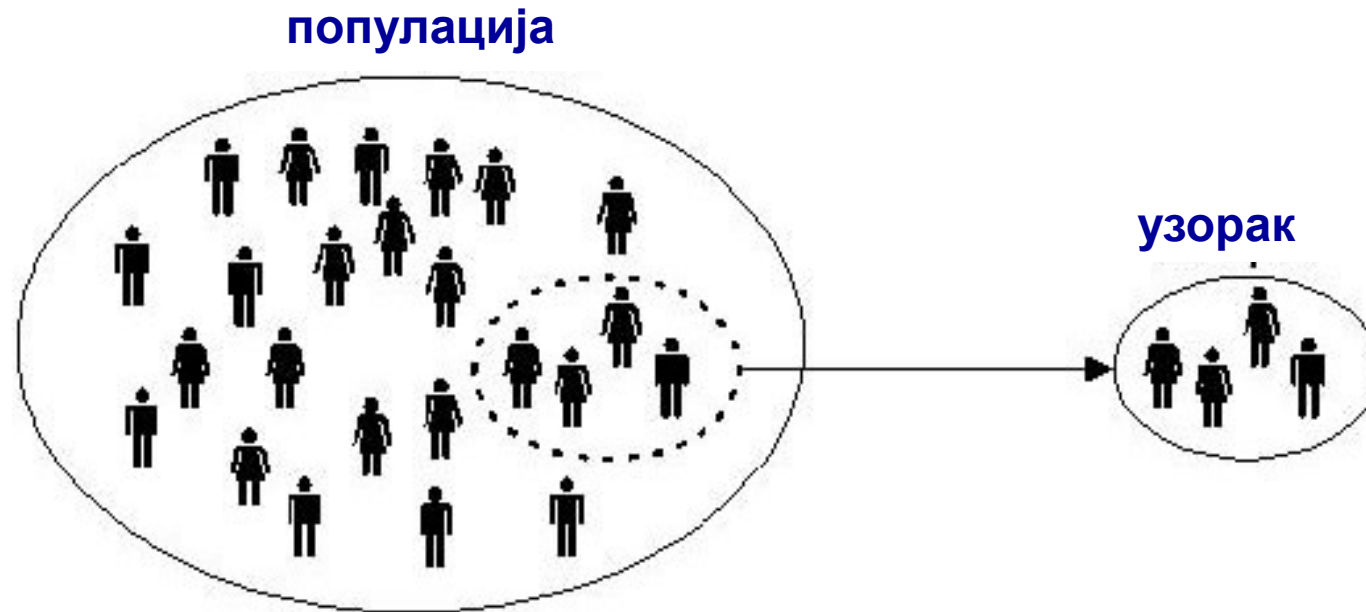

Пример: подаци о киши

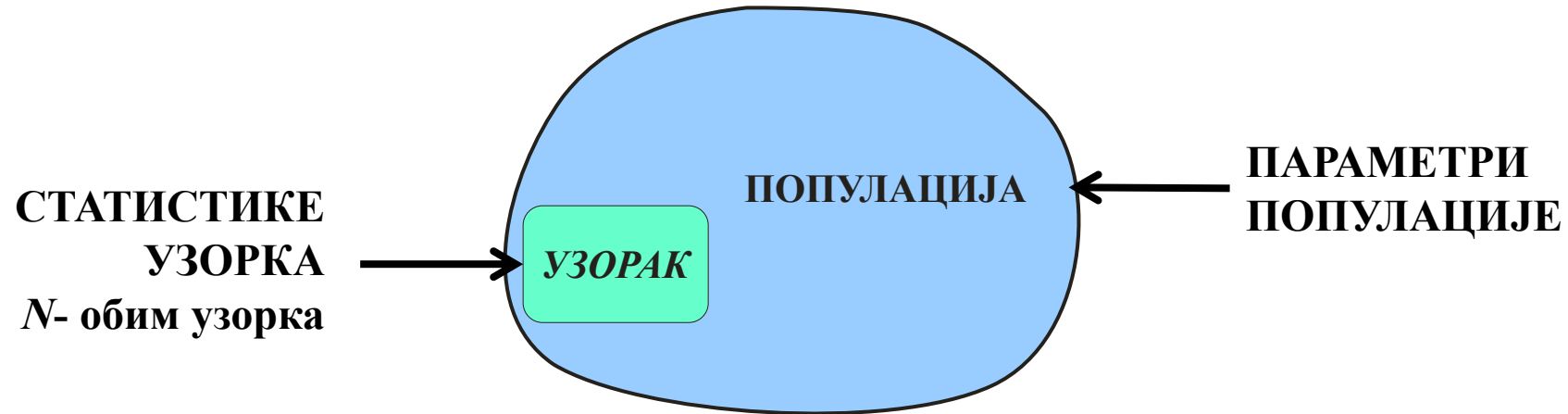
Узорак: сви подаци о кишама осмотреним на некој станици

Узорак и популација (2)

- Узорак треба да буде репрезентативан
 - Хомоген: свим учесницима у анкети се поставља исто питање
 - Случајан: учесници анкете су одабрани *случајно*

Узорак и популација (3)

имају
димензије

немају
димензије

СТАТИСТИКЕ УЗОРКА		ПАРАМЕТРИ ПОПУЛАЦИЈЕ
средња вредност:	$x_{SR} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i$	математичко очекивање: $E[x]$
стандардна девијација:	$S_x = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (x_i - x_{SR})^2}$	дисперзија σ^2
коэффициент варијације:	$\hat{C}_v = \frac{S_x}{x_{SR}}$	C_v
коэффициент асиметрије:	$C_s = \frac{N}{(N-1)(N-2)} \sum_{i=1}^N \frac{(x_i - x_{SR})^3}{S_x^3}$	C_s

Релативне и кумулативне релативне фреквенције (1)

□ Пример: висина студената (континуална случајна променљива)

- У анкети је учествовало укупно N студената који су подељени у групе према висини (нпр. од 160-165 cm, 165-170 cm, итд.)

- Релативне фреквенције:

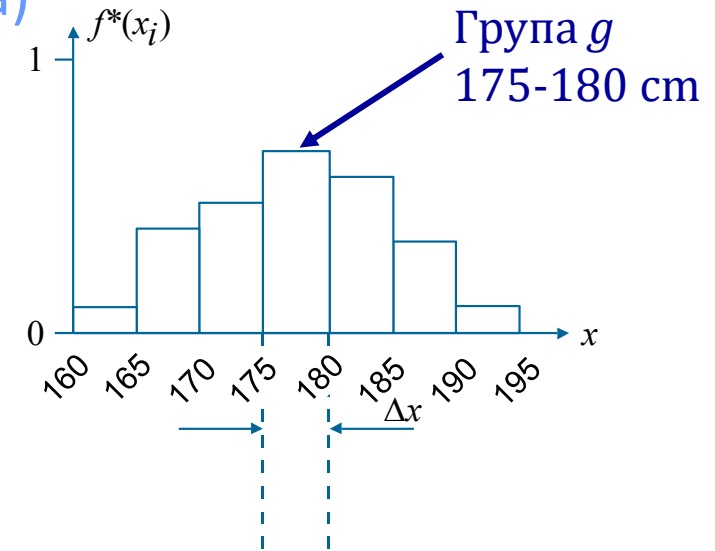
$$f^*(x_i) = \frac{N_i}{N}$$

N_i – број студената у групи i

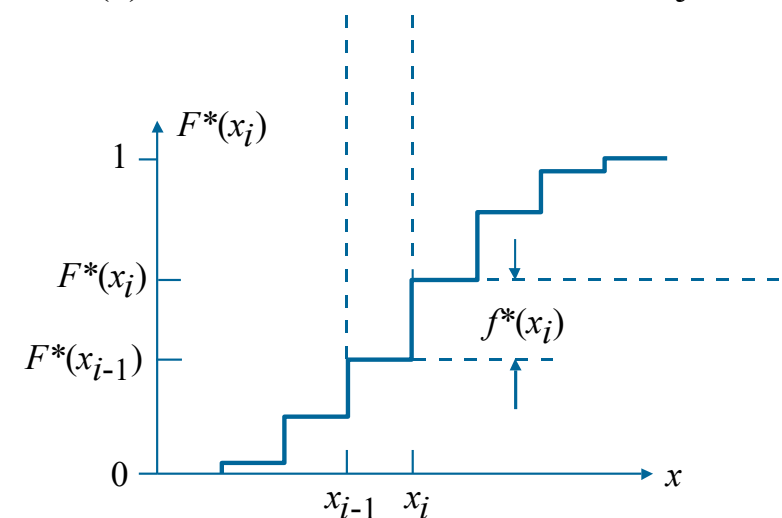
- Сума свих релативних фреквенција $f^*(x_i)$ је 1
- Највећа релативна фреквенција – највише испитиваних студената је у групи g (високу су између 175 и 180 cm)

- Кумулативне релативне фреквенције

(a) Релативне фреквенције

(b) Кумулативне релативне фреквенције

Релативне и кумулативне релативне фреквенције (2)

□ Пример: висина студената (континуална случајна променљива)

○ Релативне фреквенције:

➤ Сума свих релативних фреквенција је 1

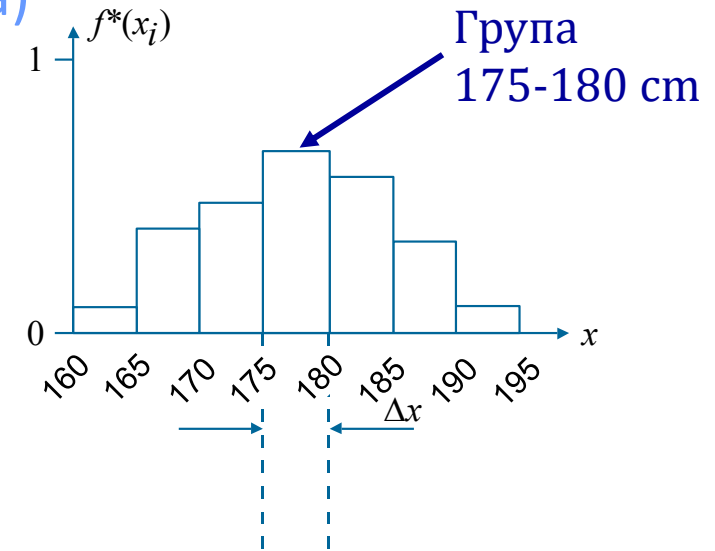
○ Кумулативне релативне фреквенције: колико има студената чија је висина мања или једнака 180 cm

➤ „Сумарне линије“ за релативне фреквенције

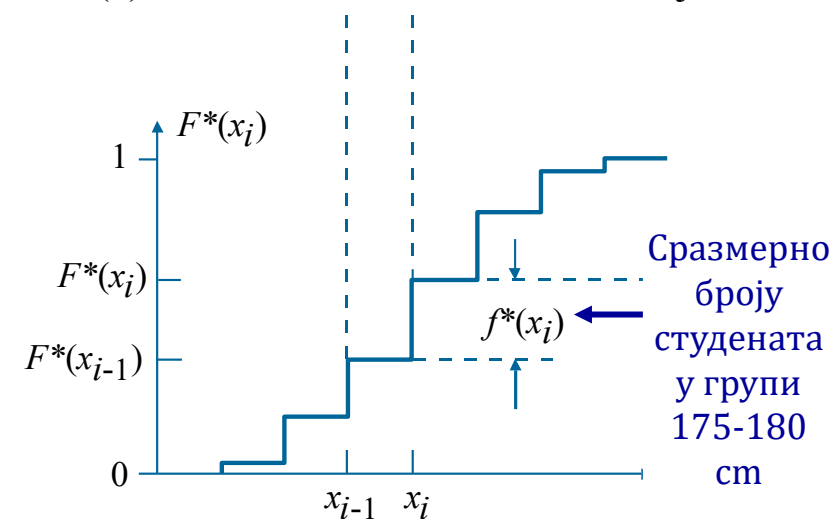
➤ „Скок“ у кумулативним фреквенцијама – сразмеран броју студената у групи i

➤ Највећа вредност $F^*(x_i)$ је 1

(a) Релативне фреквенције

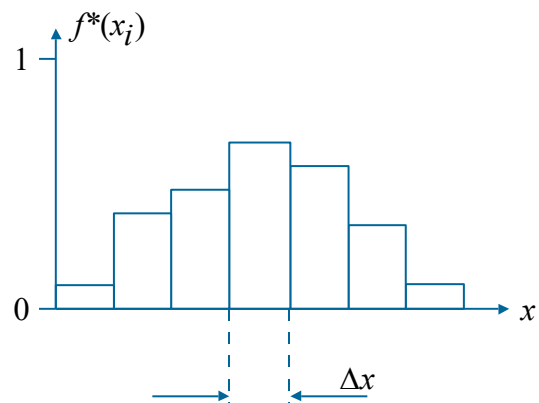
(b) Кумулативне релативне фреквенције

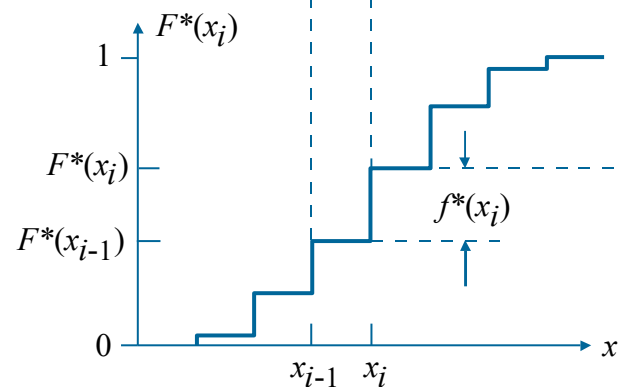
Релативне фреквенције и функције расподеле

УЗОРАК

Релативне фреквенције

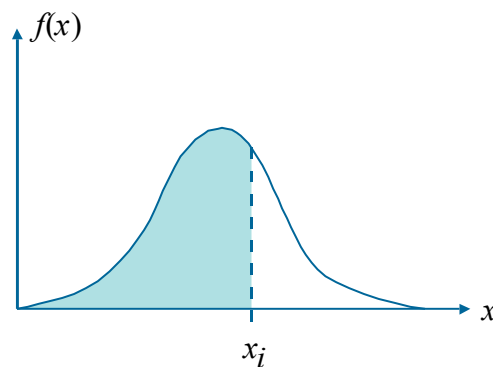

Кумулативне рел. фреквенције

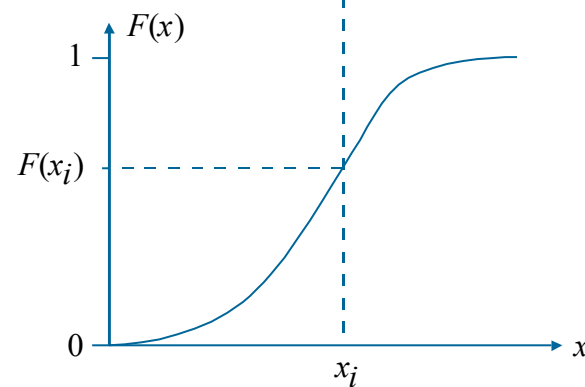

ПОПУЛАЦИЈА

Функција густине расподеле

Функција расподеле

Функције густине расподеле и функције расподеле

□ Функције (густине) расподеле – описују понашање случајне променљиве x

○ Расподеле – информације о вероватноћи исходи неког опита или процеса (нпр. вероватноћа да ниво воде у реци буде мањи или једнак коти круне насипа)

○ **Функција густине расподеле $f(x)$**

$$\int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx = 1 = 100\%$$

$$f(x) = \frac{dF(x)}{dx}$$

➤ $f(x)$ – непрекидна функција

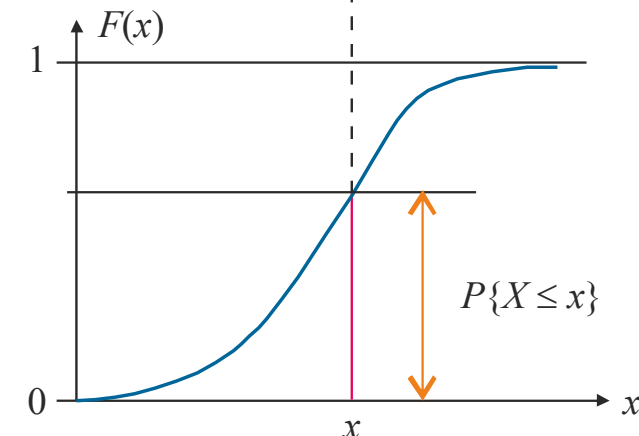
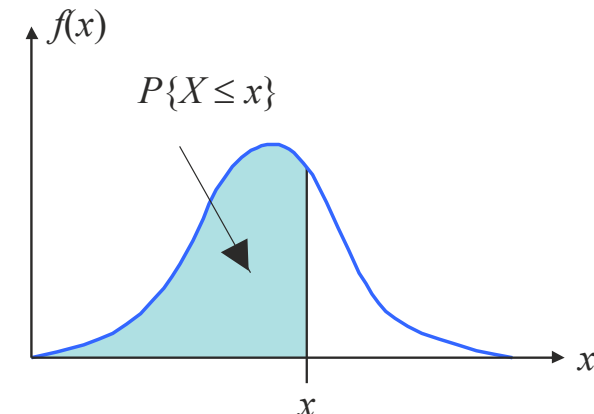
➤ Интеграл функције означава вероватноћу непревазилажења

○ **Функција расподеле $F(x)$ (вероватноћа непревазилажења)**

$$F(x) = P\{X \leq x^*\} = \int_{-\infty}^{x^*} f(x) dx$$

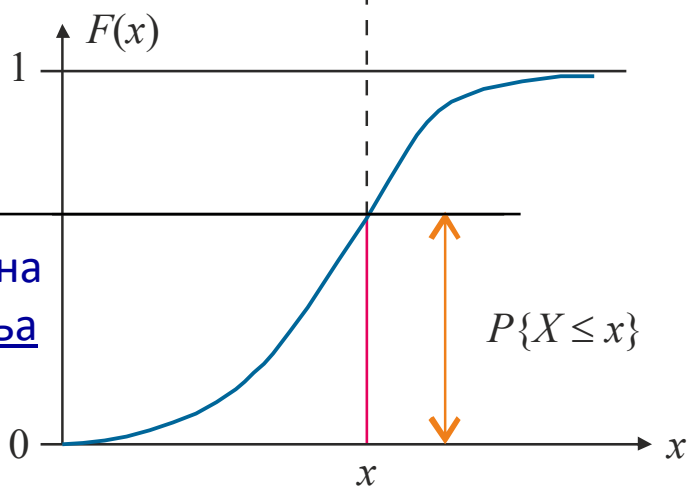
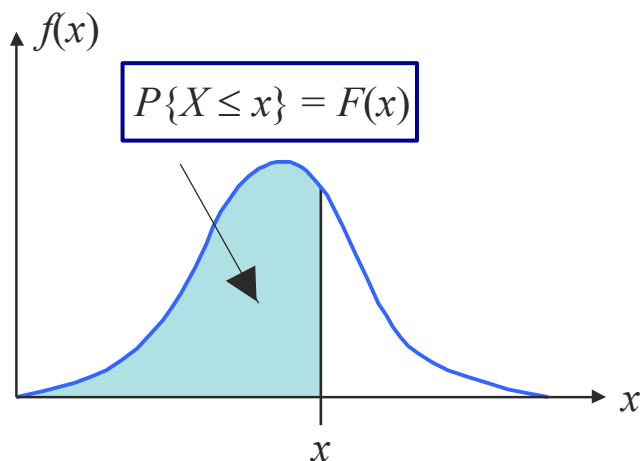

➤ $F(x)$ – монотono неопadaјућа функција

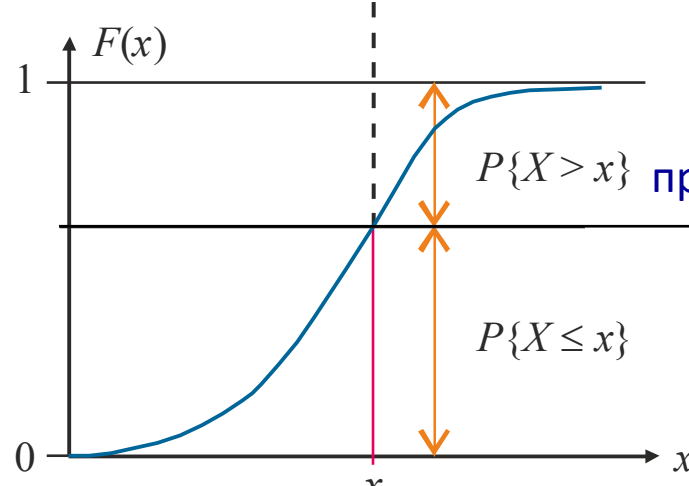
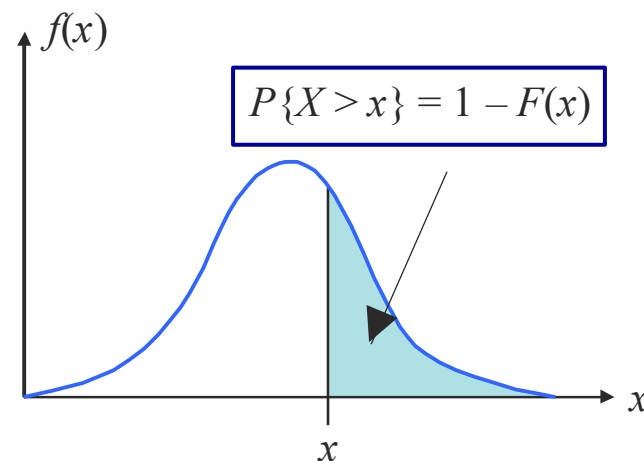
Функција расподеле и вероватноћа превазилажења

ФУНКЦИЈА РАСПОДЕЛЕ (ВЕРОВАТНОЋА НЕПРЕВАЗИЛАЖЕЊА)

Вероватноћа да случајна променљива буде мања или једнака x

ВЕРОВАТНОЋА ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА

Вероватноћа да случајна променљива буде већа од x

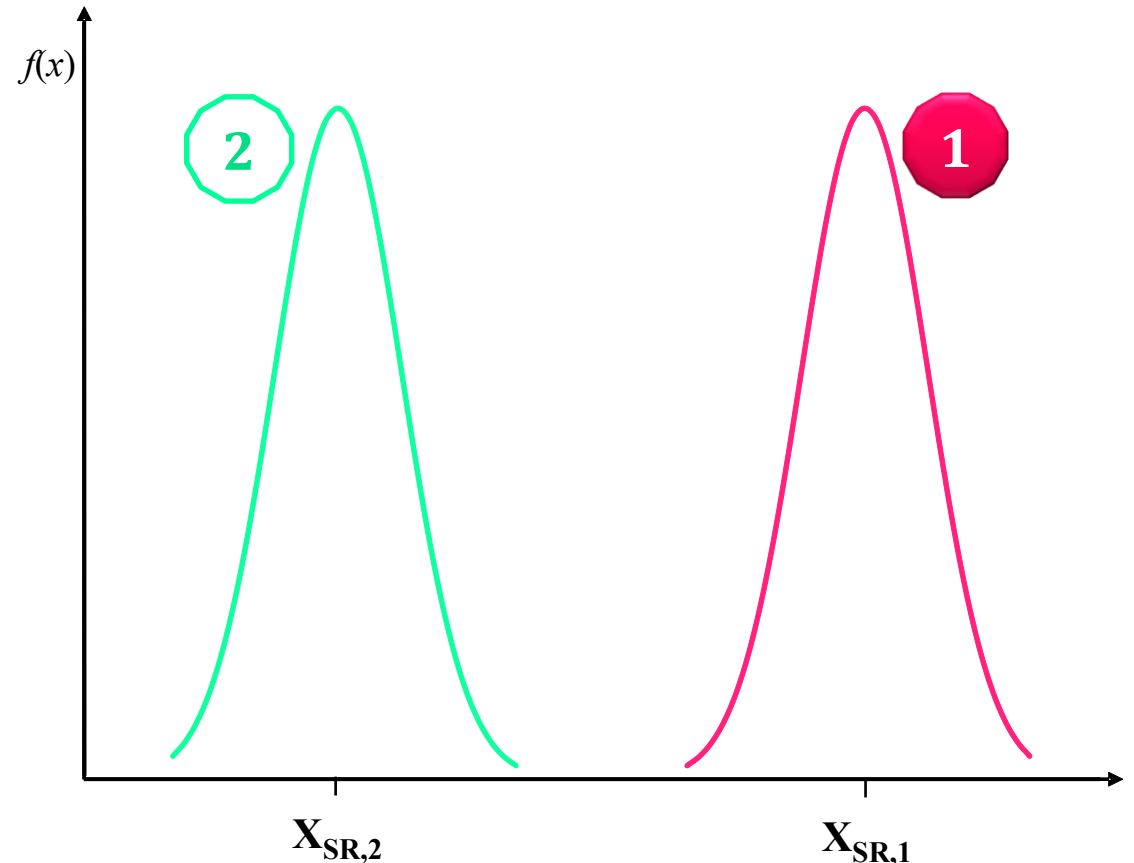
Вероватноћа да случајна променљива буде мања или једнака x

Особине функције густине расподеле – ср. вредност

- ❑ Особине функције расподеле – зависе од статистика узорка
- ❑ Средња вредност одређује локацију расподеле

- ❑ Пример: висина студената
 - Расподеле висине студената
 - Студенти у групи 1 су виши од студената из групе 2
 - Просечна висина студената из групе 1 је $X_{SR,1}$, а судената из групе 2 је $X_{SR,2}$

$$X_{SR,1} > X_{SR,2}$$

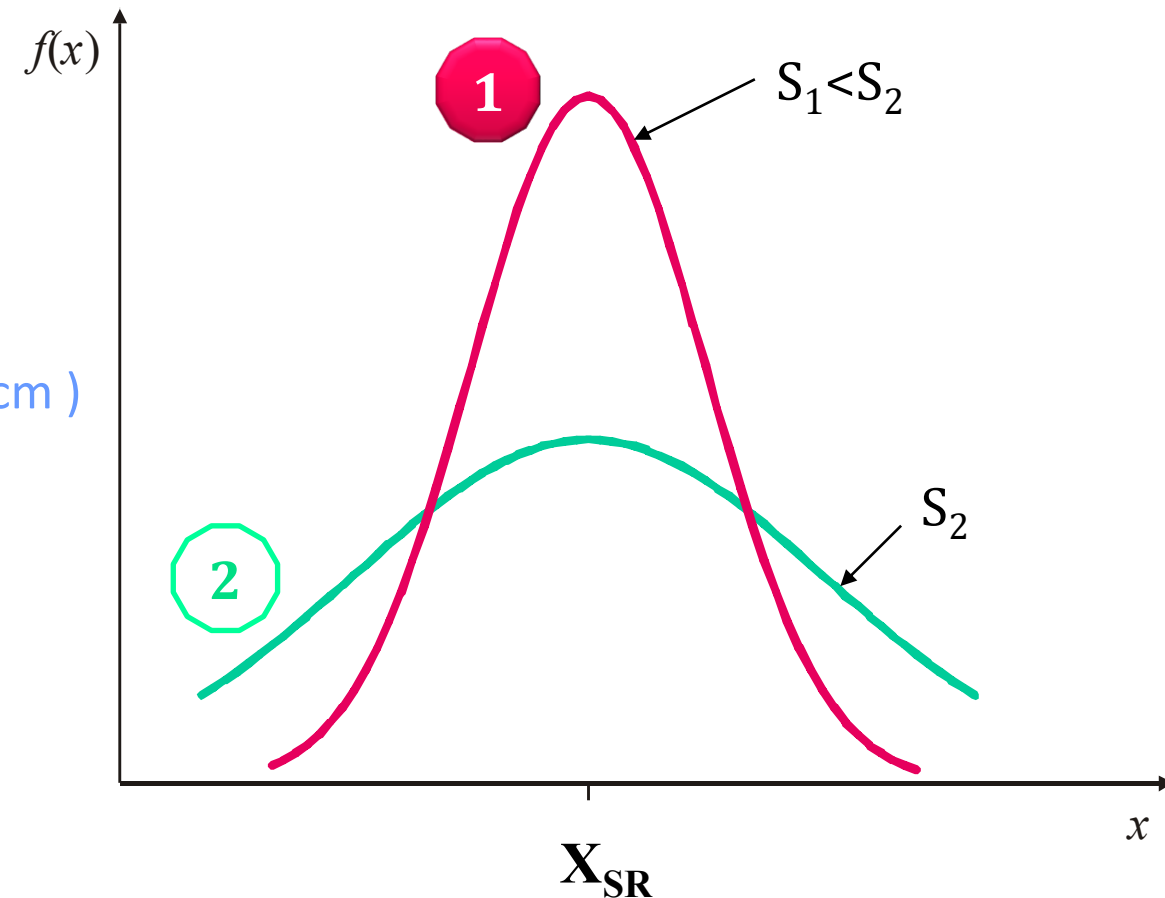
Особине функције густине расподеле – варијанса

- Дисперзија (варијанса) Var_x – мера одступања од средње вредности односно мера варијабилности случајне променљиве
 - Стандардна девијација S_x – корен варијансе

$$S_x = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (x_i - x_{SR})^2} \quad Var_x = S_x^2$$

□ Пример: висина студената

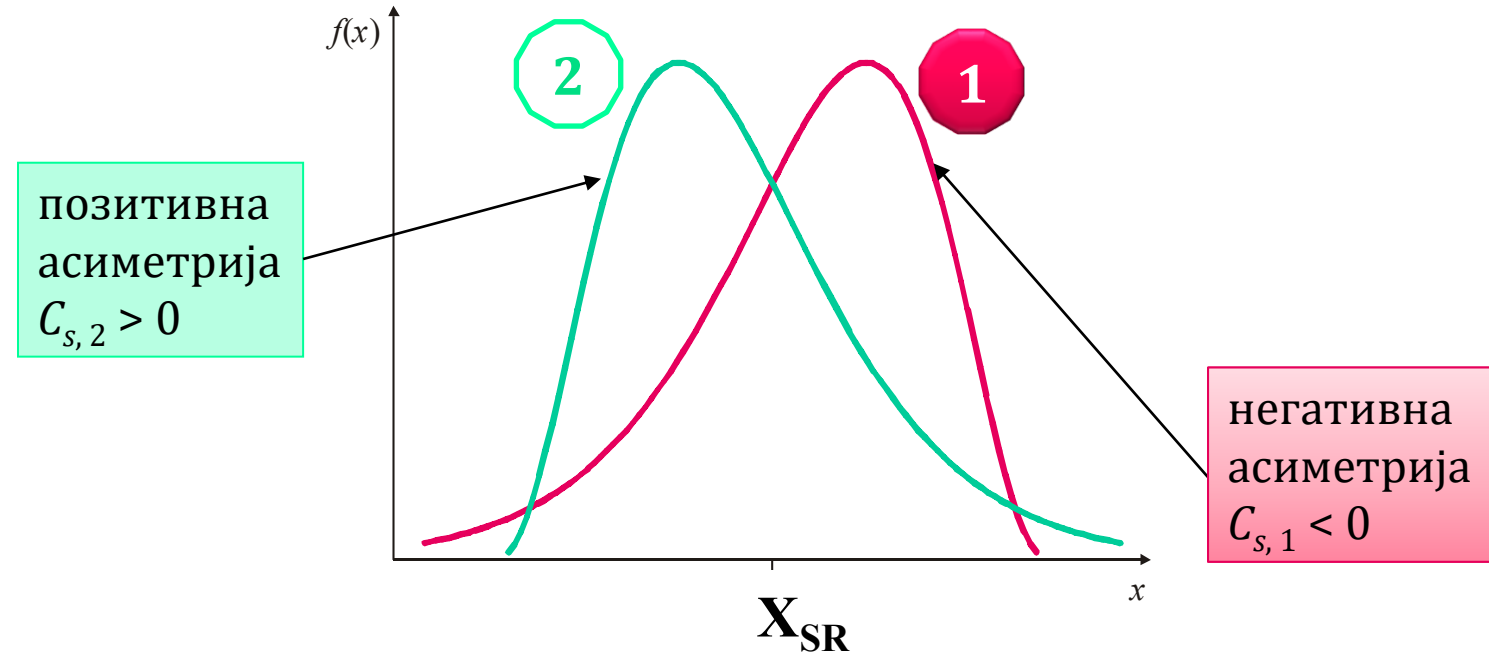
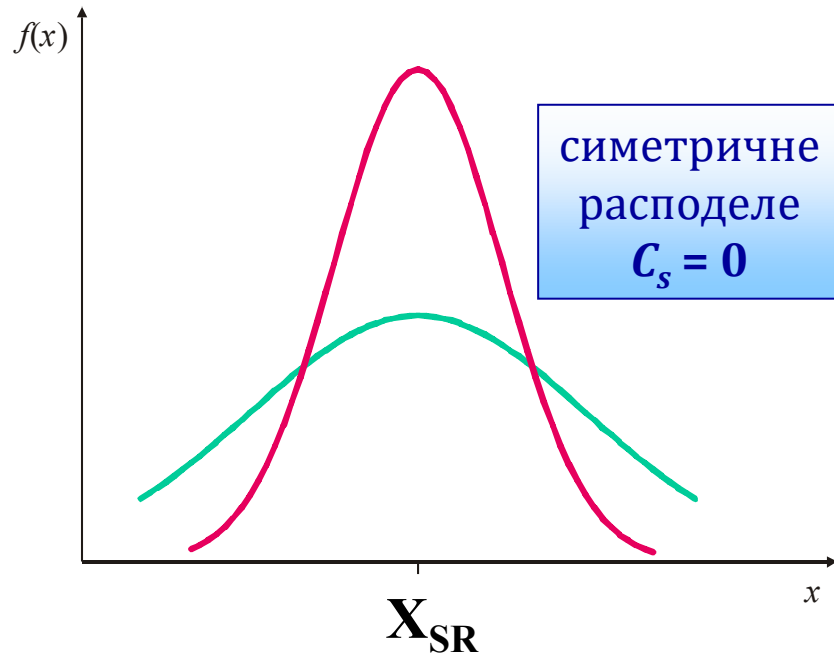
- Просечна висина студената је иста у обе групе (185 cm)
- Сви студенти из групе 1 имају приближно исту висину – мала стандардна девијација узорка (од 180 cm до 190 cm)
- У групи 2 има много студената чија висина знатно одступа од просека – велика стандардна девијација (од 160 cm до 210 cm)

Особине функције густине расподеле – асиметрија (1)

□ Асиметрија расподеле

- коефицијент асиметрије:
$$C_s = \frac{N}{(N-1)(N-2)} \sum_{i=1}^N \frac{(x_i - x_{SR})^3}{S_x^3}$$

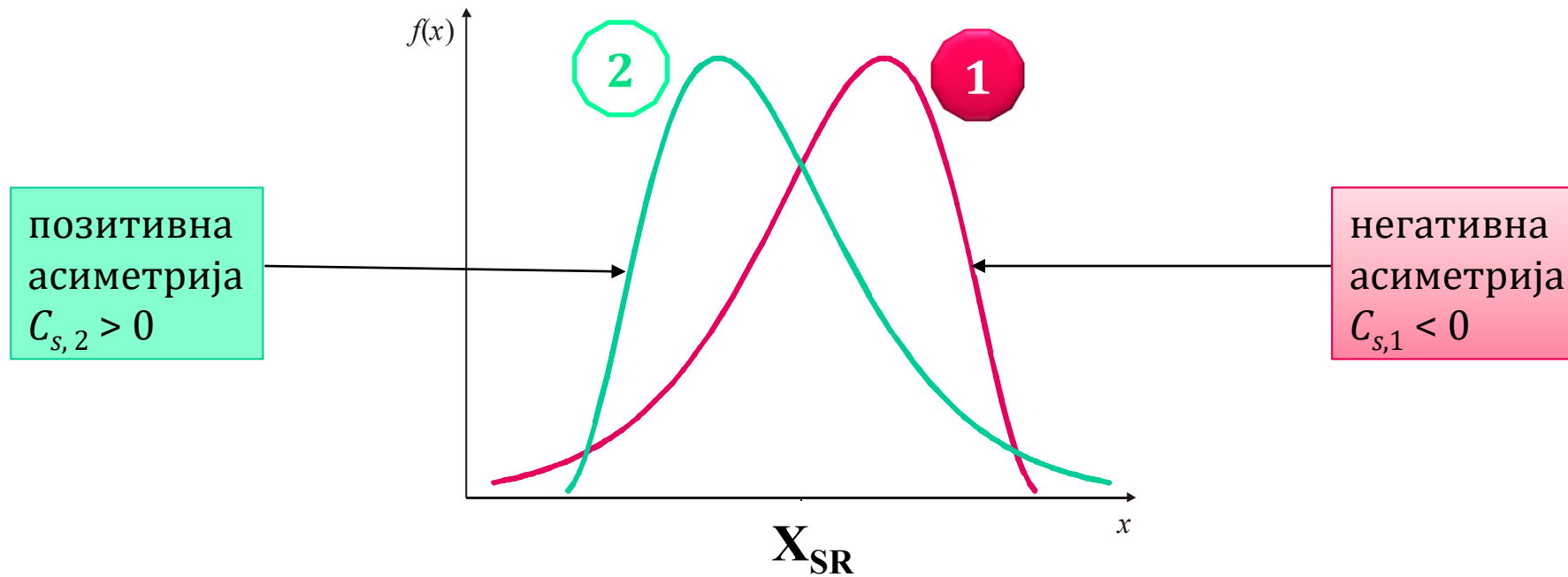
○ Пример: висина студената

- Симетричне расподеле: број студената који су виши од просека је једнак броју студената који су нижи од просека → расподела је симетрична

Особине функције густине расподеле – асиметрија (2)

□ Пример: висина студената

- Просечна висина студената у обе групе је иста
- У групи 1 има највише студената који су виши од просека, али и неколико веома ниских студената → расподела је **негативно** асиметрична ←
- У групи 2 има највише студената који су нешто нижи од просека, али и неколико веома високих студената → расподела је **позитивно** асиметрична →

Основни појмови: $F(x)$, $P(x)$ и $R(x)$

- **Функција расподеле:** $F(x^*) = \Pr[x \leq x^*]$

→ вероватноћа да случајна променљива буде мања или једнака задатој вредности x^*

- **Вероватноћа превазилажења, обезбеђеност од поплава:** $P(x^*) = \Pr[x > x^*]$

→ вероватноћа да случајна променљива буде строго већа од вредности x^*

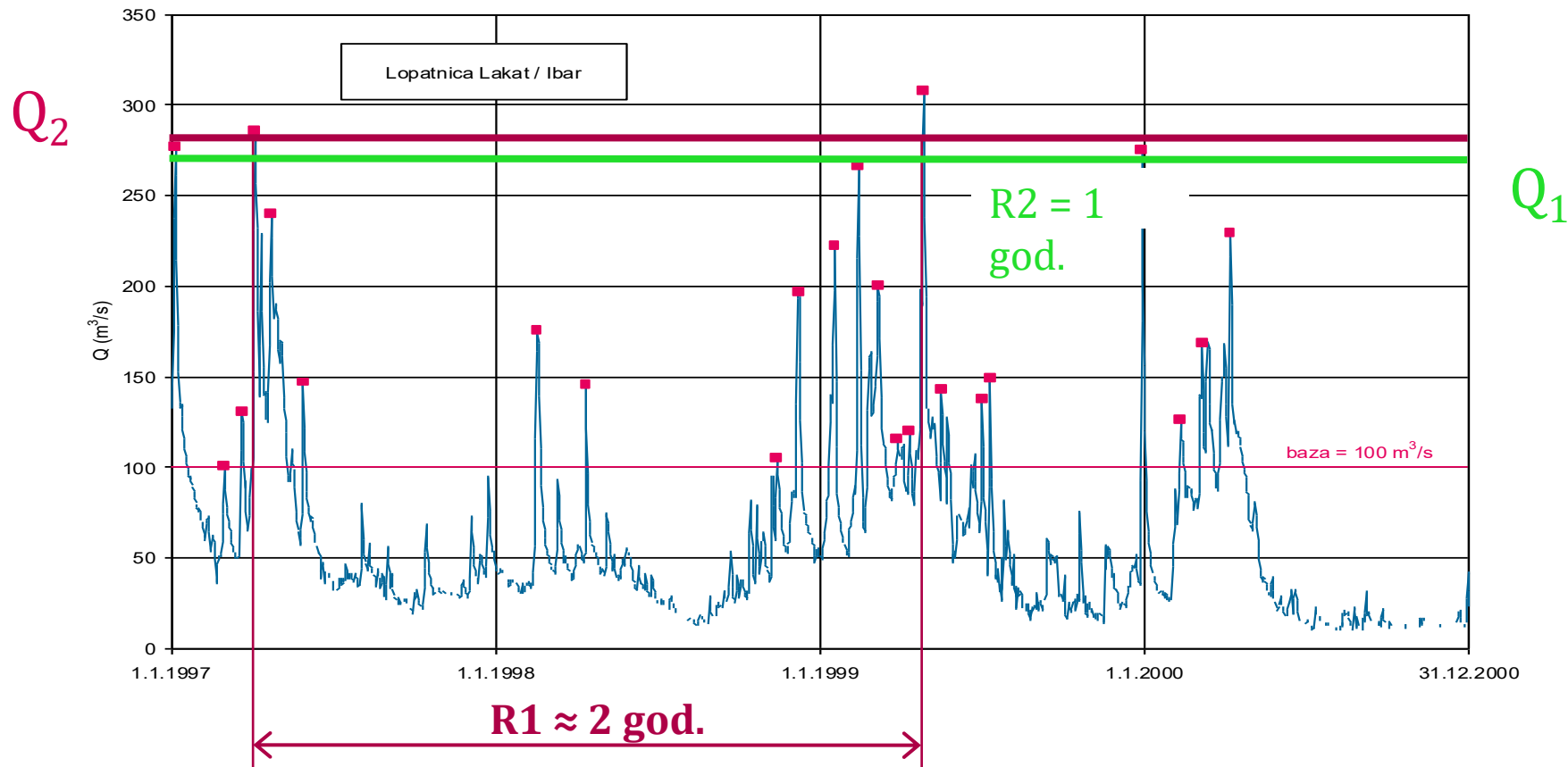
- **Повратни период $R(x^*)$** – просечна дужина периода између два узастопна прекорачења вредности (протока) x^* , односно просечна дужина периода током кога ће вредност x^* бити превазиђена најмање једном

$$P(x^*) = 1 / R(x^*) \quad \rightarrow \quad R(x^*) = 1 / P(x^*) = 1 / (1 - F(x^*))$$

- Проток 100-годишњег повратног периода НЕ ЗНАЧИ да ће се тај проток јављати истог дана сваких 100 година

Повратни период $R(x)$

- Проток Q_1 је био превазиђен 4 пута током 4 године $\rightarrow R(x = Q_1) \approx 1$ година
- Проток Q_2 је био превазиђен 2 пута током 4 године $\rightarrow R(x = Q_2) \approx 2$ године
- Већи протоци имају дужи повратни период $Q_2 > Q_1$

Теоријске расподеле

- Теоријске расподеле су дефинисане својом функцијом $F(x)$ и параметрима
- Постоји много теоријских расподела
 - Униформна
 - Нормална
 - Лог-нормална
 - Гумбелова
 - ...

Униформна расподела

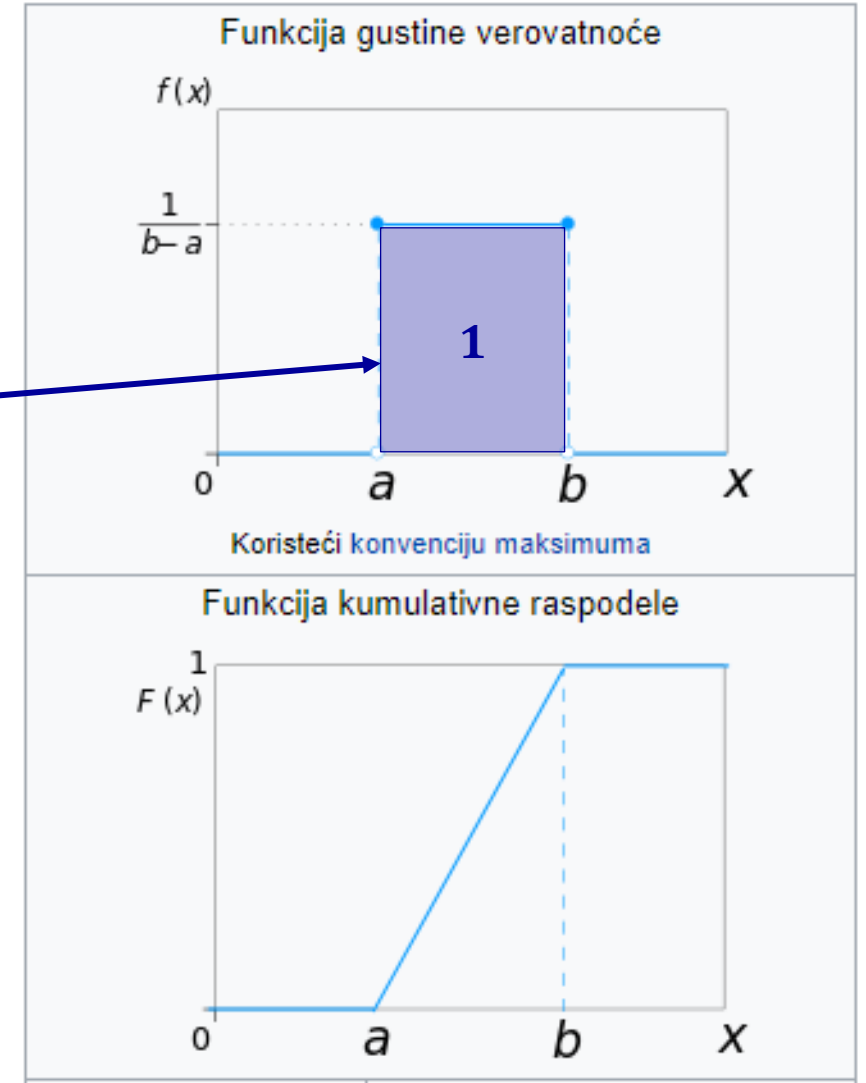
- Функција густине расподеле:

$$f_u(x) = \begin{cases} \frac{1}{b-a}, & a \leq x < b \\ 0, & x < a, x \geq b \end{cases}$$

- Функција расподеле:

$$F_u(x) = \begin{cases} 0, & x < a \\ \frac{x-a}{b-a}, & a \leq x < b \\ 1, & x \geq b \end{cases}$$

$$\int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx = 1 = 100\%$$

Функција нормалне расподеле

- Функција нормалне расподеле:

$$F_{\text{norm}}(x) = \frac{1}{S_x \sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x \exp \left[-\frac{1}{2} \left(\frac{x - x_{\text{SR}}}{S_x} \right)^2 \right] dx$$

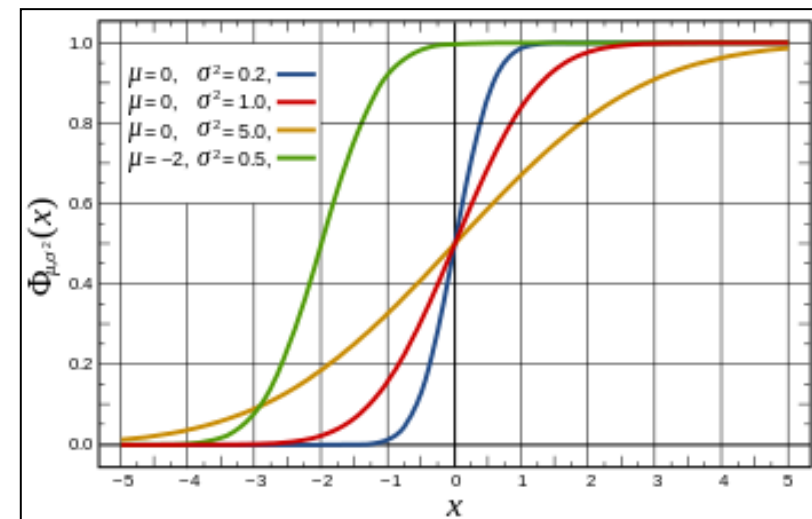
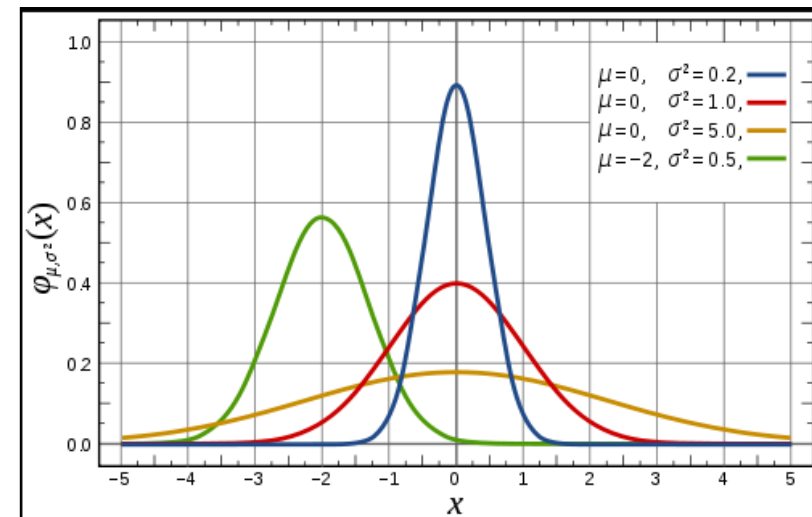
- Не постоји аналитичко решење за интеграл функције густине нормалне расподеле

- Нормална расподела је симетрична: $C_S = 0$

- Стандардизована случајна променљива нормалне расподеле Z

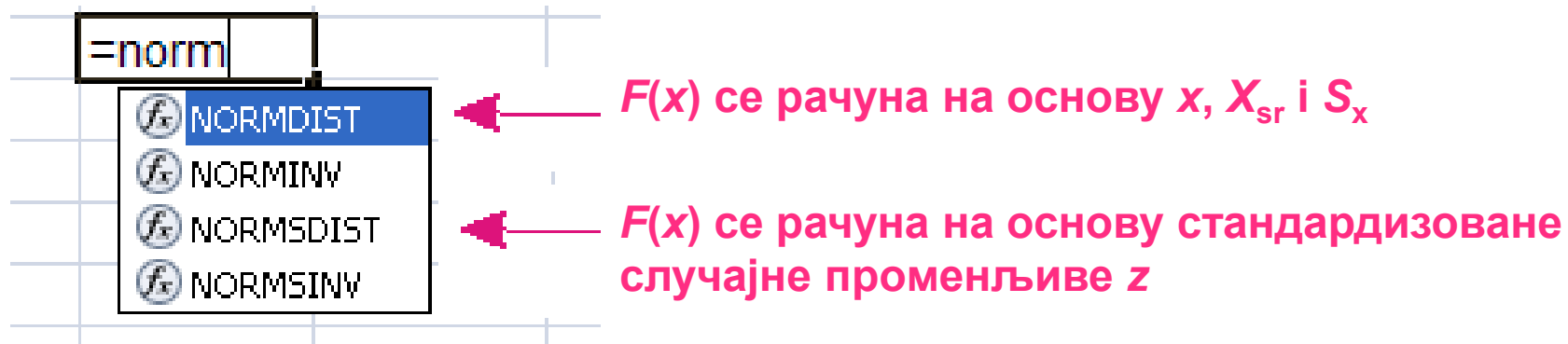
$$Z = \frac{x - x_{\text{SR}}}{S_x}$$

- Параметри нормалне расподеле: x_{SR} и S_x

Функција нормалне расподеле – EXCEL

- Интеграл функције нормалне расподеле се решава у EXCEL-у применом функције NORM(S)DIST
 - За дато x рачуна се $F(x)$

- Функције NORM(S)INV дају вредност случајне променљиве x за задату функцију нормалне расподеле $F(x)$

Таблица нормалне расподеле

○ Таблица нормалне расподеле z - F

z	.00	.01	.02	.03	.04	.05	.06	.07	.08	.09
0.0	0.5000	0.5040	0.5080	0.5120	0.5160	0.5199	0.5239	0.5279	0.5319	0.5359
0.1	0.5398	0.5438	0.5478	0.5517	0.5557	0.5596	0.5636	0.5675	0.5714	0.5753
0.2	0.5793	0.5832	0.5871	0.5910	0.5948	0.5987	0.6026	0.6064	0.6103	0.6141
0.3	0.6179	0.6217	0.6255	0.6293	0.6331	0.6368	0.6406	0.6443	0.6480	0.6517
0.4	0.6554	0.6591	0.6628	0.6664	0.6700	0.6736	0.6772	0.6808	0.6844	0.6879
0.5	0.6915	0.6950	0.6985	0.7019	0.7054	0.7088	0.7123	0.7157	0.7190	0.7224
0.6	0.7257	0.7291	0.7324	0.7357	0.7389	0.7422	0.7454	0.7486	0.7517	0.7549
0.7	0.7580	0.7611	0.7642	0.7673	0.7704	0.7734	0.7764	0.7794	0.7823	0.7852
0.8	0.7881	0.7910	0.7939	0.7967	0.7995	0.8023	0.8051	0.8078	0.8106	0.8133
0.9	0.8159	0.8186	0.8212	0.8238	0.8264	0.8289	0.8315	0.8340	0.8365	0.8389
1.0	0.8413	0.8438	0.8461	0.8485	0.8508	0.8531	0.8554	0.8577	0.8599	0.8621
1.1	0.8643	0.8665	0.8686	0.8708	0.8729	0.8749	0.8770	0.8790	0.8810	0.8830
1.2	0.8849	0.8869	0.8888	0.8907	0.8925	0.8944	0.8962	0.8980	0.8997	0.9015
1.3	0.9032	0.9049	0.9066	0.9082	0.9099	0.9115	0.9131	0.9147	0.9162	0.9177
1.4	0.9192	0.9207	0.9222	0.9236	0.9251	0.9265	0.9279	0.9292	0.9306	0.9319
1.5	0.9332	0.9345	0.9357	0.9370	0.9382	0.9394	0.9406	0.9418	0.9429	0.9441
1.6	0.9452	0.9463	0.9474	0.9484	0.9495	0.9505	0.9515	0.9525	0.9535	0.9545
1.7	0.9554	0.9564	0.9573	0.9582	0.9591	0.9599	0.9608	0.9616	0.9625	0.9633
1.8	0.9641	0.9649	0.9656	0.9664	0.9671	0.9678	0.9686	0.9693	0.9699	0.9706
1.9	0.9713	0.9719	0.9726	0.9732	0.9738	0.9744	0.9750	0.9756	0.9761	0.9767
2.0	0.9772	0.9778	0.9783	0.9788	0.9793	0.9798	0.9803	0.9808	0.9812	0.9817
2.1	0.9821	0.9826	0.9830	0.9834	0.9838	0.9842	0.9846	0.9850	0.9854	0.9857
2.2	0.9861	0.9864	0.9868	0.9871	0.9875	0.9878	0.9881	0.9884	0.9887	0.9890
2.3	0.9893	0.9896	0.9898	0.9901	0.9904	0.9906	0.9909	0.9911	0.9913	0.9916
2.4	0.9918	0.9920	0.9922	0.9925	0.9927	0.9929	0.9931	0.9932	0.9934	0.9936
2.5	0.9938	0.9940	0.9941	0.9943	0.9945	0.9946	0.9948	0.9949	0.9951	0.9952
2.6	0.9953	0.9955	0.9956	0.9957	0.9959	0.9960	0.9961	0.9962	0.9963	0.9964
2.7	0.9965	0.9966	0.9967	0.9968	0.9969	0.9970	0.9971	0.9972	0.9973	0.9974
2.8	0.9974	0.9975	0.9976	0.9977	0.9977	0.9978	0.9979	0.9979	0.9980	0.9981
2.9	0.9981	0.9982	0.9982	0.9983	0.9984	0.9984	0.9985	0.9985	0.9986	0.9986
3.0	0.9987	0.9987	0.9987	0.9988	0.9988	0.9989	0.9989	0.9989	0.9990	0.9990
3.1	0.9990	0.9991	0.9991	0.9991	0.9992	0.9992	0.9992	0.9992	0.9993	0.9993
3.2	0.9993	0.9993	0.9994	0.9994	0.9994	0.9994	0.9994	0.9995	0.9995	0.9995
3.3	0.9995	0.9995	0.9995	0.9996	0.9996	0.9996	0.9996	0.9996	0.9996	0.9997
3.4	0.9997	0.9997	0.9997	0.9997	0.9997	0.9997	0.9997	0.9997	0.9997	0.9998

Друга децимала
вредности z

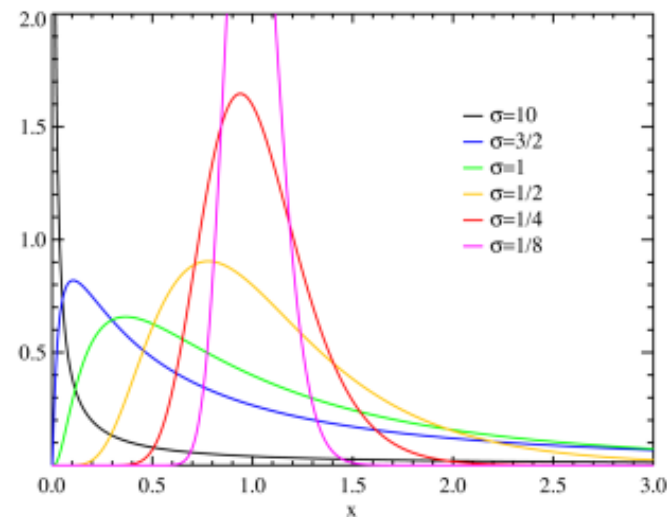
Вредност F за
z = 0.49

Вредности F за негативне
вредности z се рачунају из израза:
 $F(-z) = 1 - F(z)$

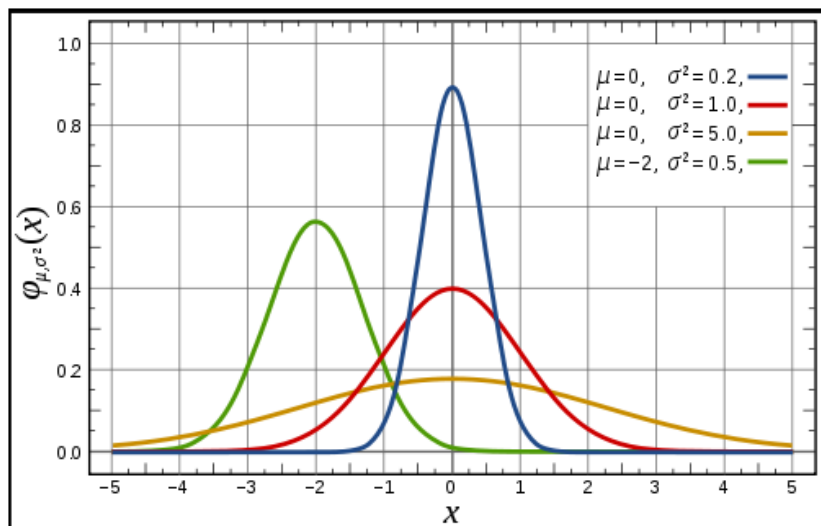
Ако је F = 0.999,
z = 3.09

Функција лог-нормалне расподеле

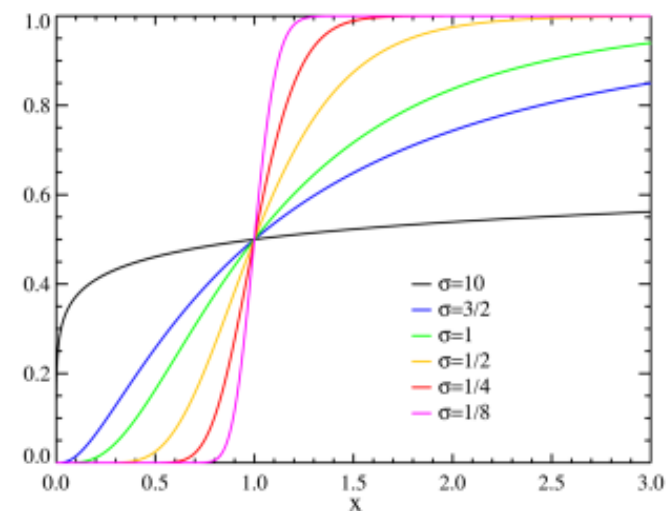
- Ако логаритмоване вредности узорка прате нормалну расподелу, узорак прати лог-нормалну расподелу
 - Лог-нормална расподела: погодна за узорке код којих је C_s логаритмованог низа је приближно једнак нули

Функција густине лог-нормалне расподеле

Функција густине нормалне расподеле

Функција лог-нормалне расподеле

Функција Гумбелове расподеле

- Гумбелова расподела:

$$F_G(x) = \exp\left(-\exp\left(-y_{G,i}\right)\right)$$

- Функција Гумбелове расподеле – постоји аналитичко решење интеграла функције густине расподеле

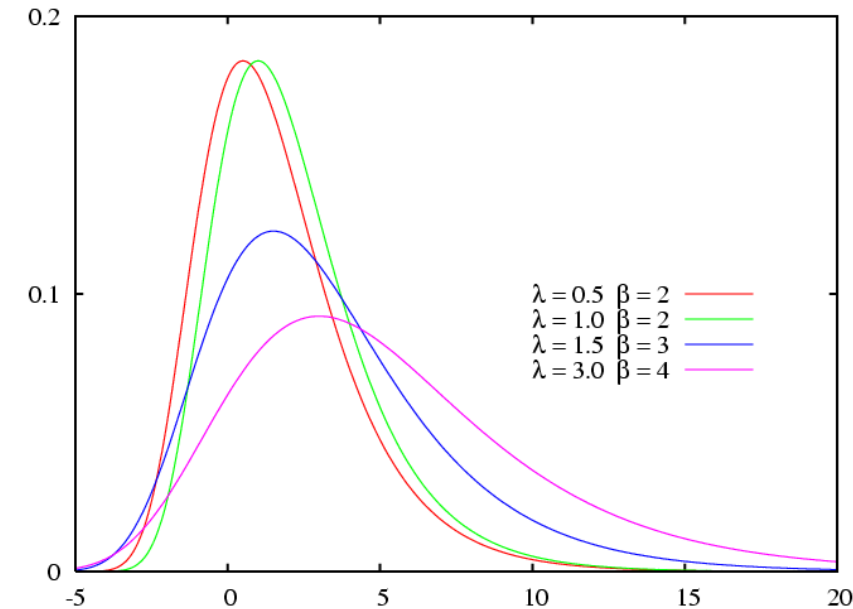
- Гумбелова расподела је позитивно асиметрична $C_{s,G} = 1.14$

- Стандардизована случајна променљива Гумбелове расподеле y_G

$$y_{G,i} = \frac{x_i - b}{a}$$

- Параметри Гумбелове расподеле: рачунају се на основу статистика узорака

$$a = 0.78 S_x \quad b = x_{SR} - 0.45 S_x$$

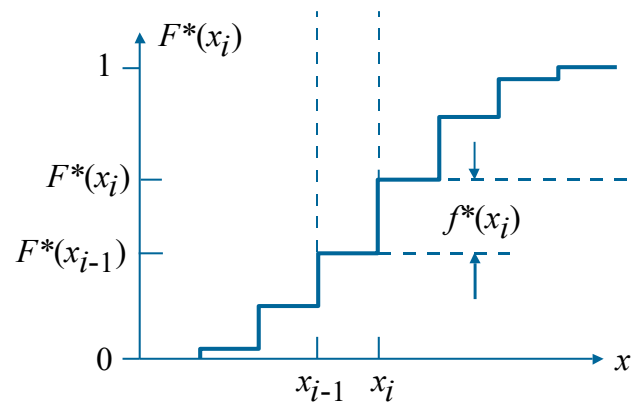
Емпиријска расподела (1)

- Кумулативна релативна фреквенција:

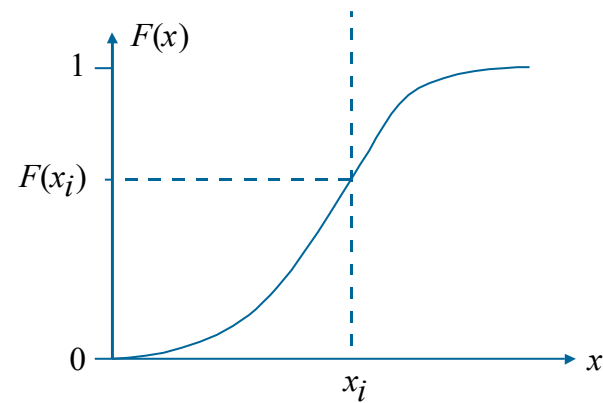
$$P\{X \leq x_i\} = \frac{i}{N} = \frac{\text{број података} \leq x_i}{\text{број података у низу}}$$

- x_i – i -ти податак у низ у уређеном у растући (неоппадајући) редослед
- i - ранг податка у уређеном низу

Кумулативне рел. фреквенције

Функција расподеле

Емпиријска расподела (2)

i	x_i	i/N
1	$x_1 = x_{\min}$	1/40
2	x_2	2/40
3	x_3	3/40
4	x_4	4/40
5	x_5	5/40
...		
38	x_{38}	38/40
39	x_{39}	39/40
40	$x_{40} = x_{\max}$	40/40 = 1

$$P\{X \leq x_{\max}\} = \frac{N}{N} = 1$$

$$P\{X > x_{\max}\} = 1 - P\{X \leq x_{\max}\} = 0$$

немогуће да X буде веће од x_{\max}

Емпиријска расподела (3)

i	x_i	$(i-1)/N$
1	$x_1 = x_{\min}$	$0/40 = 0$
2	x_2	$1/40$
3	x_3	$2/40$
4	x_4	$3/40$
5	x_5	$4/40$
...		
38	x_{38}	$37/40$
39	x_{39}	$38/40$
40	$x_{40} = x_{\max}$	$39/40$

$$P\{X \leq x_{\min}\} = \frac{0}{N} = 0$$

$$P\{X > x_{\min}\} = 1 - P\{X \leq x_{\min}\} = 1$$

немогуће да X буде мање од x_{\min}

Емпиријска расподела (4)

- “Корекција” кумулативне релативне фреквенције → емпиријска расподела (компромисне вероватноће)

Емпиријска расподела	F_{emp}
Weibull	$P\{X \leq x_i\} = \frac{i}{N+1}$
Hazen	$P\{X \leq x_i\} = \frac{i-0.5}{N}$
Čegodajev	$P\{X \leq x_i\} = \frac{i-0.3}{N+0.4}$
Gringorton	$P\{X \leq x_i\} = \frac{i-0.44}{N+0.12}$
Cuanne	$P\{X \leq x_i\} = \frac{i-0.4}{N+0.2}$

Примена теорије вероватноће – циљ

- Одабир најпогодније теоријске функције расподеле → пробабилистички модел
 - Пробабилистички модел – омогућава **екстраполацију** према екстремним вредностима
 - Могуће је одредити протоке великих повратних периода (**нпр. 10.000 година**) иако осматрања трају нпр. 25 година

Примена теорије вероватноће – поступак

1. Статистике узорка и логаритмованих чланова узорка
2. Прорачун емпиријске расподеле
3. Прилагођавање теоријских расподела узорку
 - Прорачун параметара расподеле на основу статистика узорка и прорачун теоријске F -је расподеле
4. Прорачун квантила различитих повратних периода према теоријским расподелама
5. Тестирање теоријских расподела
 - Одабир (усвајање) *најпогодније* теоријске расподеле
6. Усвајање квантила датог повратног периода према *усвојеној* расподели

Улазни подаци за прорачун

Hidrometrijska stanica: BEZDAN

Reka: DUNAV

Id. broj stanice: 42010

Površina sliva: 210250 km²

Vrsta proticaja: maksimalni godišnji ($Q_{\max, \text{god}}$)

Početna godina datih podataka: 1959.

Krajnja godina datih podataka: 2022.

Podaci o $Q_{\max, \text{god}}$ izraženi su u m³/s:

Проток који је осмотрен почетне године (1959)

	1959. →									5150
1960. →	4500	4100	4940	4700	4280	8360	6370	5200	4220	3520
1970. →	5580	3180	3940	4390	5450	6570	4030	5160	3420	4760
1980. →	4030	5680	4770	3700	3480	5190	3790	4740	5780	3320
1990. →	3950	6020	4090	4040	5570	5090	4470	6810	4840	5760
2000. →	5370	4710	7180	4380	3690	5110	7960	5280	3680	6360
2010. →	7560	5210	3910	8410	4220	4220	4140	3650	4070	5020
2020. →	4140	4120	3100							

Формирање низа

Низ протока уређен у неоппадајући поредак

Декадни логаритми чланова уређеног низа ($x_i \nearrow$)

Почетна година
– задато у тексту задатка

Проток који одговара почетној години – дат је у табели у поставци задатка

i	година	$X_i = Q_{max, god, i}$ [m ³ /s]	$X_i \nearrow$ [m ³ /s]	$Y_i \nearrow = \log(X_i \nearrow)$ [-]	$F_{e,i}$ [-]	$F_{G,i}$ [-]	$F_{LN,i}$ [-]	$ F_{G,i} - F_{e,i} $ [-]	$ F_{LN,i} - F_{e,i} $ [-]
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									
24									
25									

средња вредност	X_{sr}	Y_{sr}
standardna devijacija	S_X	S_Y
koeficijent varijacije	C_{VX}	C_{VY}
koeficijent asimetrije	C_{SX}	C_{SY}

max	$D_{N,G}$	$D_{N,LN}$
-----	-----------	------------

Статистике
НИЗОВА

N – obim uzorka

kolona (6) kompromisna verovatnoća

$$F_{eW,i} = \frac{i}{N+1} \quad \text{Weibull}$$

$$F_{eH,i} = \frac{i-0.5}{N} \quad \text{Hazen}$$

kolona (7) Gumbelova raspodela

$$F_{G,i} = e^{-e^{-y_i}}; \quad y = \frac{x_i - b}{a}$$

$$a = 0.78 S_X; \quad b = X_{sr} - 0.45 S_X$$

kolona (8) logaritamsko-normana raspodela

$$F_{LN,i} = NORMSDIST(z_i)$$

$$z_i = \frac{Y_i - Y_{sr}}{S_Y}; \quad Y_i = \log(X_i)$$

EXCEL MatLab

$$X_{sr} = \text{AVERAGE}(<uzorak>) \quad (= \text{mean}(<uzorak>))$$

$$S_X = \text{STDEV}(<uzorak>) \quad (= \text{std}(<uzorak>))$$

$$C_{SX} = \text{SKEW}(<uzorak>) \quad (= \text{skewness}(<uzorak>))$$

$$D_N = 0.5/N + \max(|F_{T,i} - F_{e,i}|; i=1,N)$$

- (2) niz godina iz kojih je formiran uzorak maksimalnih godišnjih protoka
- (3) slučajna promenljiva X - hronološki uređeni maksimalni godišnji protoci
- (4) slučajna promenljiva X - maksimalni godišnji protoci uređeni u neopadajući niz
- (5) slučajna promenljiva Y - logaritmovani maksimalni godišnji protoci uređeni u neopadajući niz (\log_{10})
- (6) kompromisna verovatnoća / empirijska funkcija raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$
- (7) vrednost Gumbelove funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$
- (8) vrednost logaritamsko-normalne funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$
- (9) absolutna vrednost razlike kompromisne verovatnoće i vrednosti gumbelove funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$
- (10) absolutna vrednost razlike kompromisne verovatnoće i vrednosti logaritamsko-normalne funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$

Емпиријска расподела

Емпиријска расподела (компромисне вероватноће) према Weibull–овој или Hazen–овој формули

i	godina	$X_i = Q_{\max, god, i}$	$X_i \nearrow$	$Y_i \nearrow = \log(X_i \nearrow)$	$F_{e,i}$	$F_{G,i}$	$F_{LN,i}$	$ F_{G,i} - F_{e,i} $	$ F_{LN,i} - F_{e,i} $
(1)	(2)	[m³/s]	[m³/s]	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									
24									
25									
srednja vrednost		X_{sr}		Y_{sr}					
standardna devijacija		S_X		S_Y					
koeficijent varijacije		C_{vX}		C_{vY}					
koeficijent asimetrije		C_{sX}		C_{sY}					
								$\max_{D_{N,e}}$	$D_{N,LN}$

N – obim uzorka

kolona (6) kompromisna verovatnoća

$$F_{eW,i} = \frac{i}{N+1} \quad \text{Weibull}$$

$$F_{eH,i} = \frac{i-0.5}{N} \quad \text{Hazen}$$

kolona (7) Gumbelova raspodela

$$F_{G,i} = e^{-e^{-y_i}} ; y = \frac{x_i - b}{a}$$

$$a = 0.78 S_X ; b = X_{sr} - 0.45 S_X$$

kolona (8) logaritamsko-normalna raspodela

$$F_{LN,i} = NORMSDIST(z_i)$$

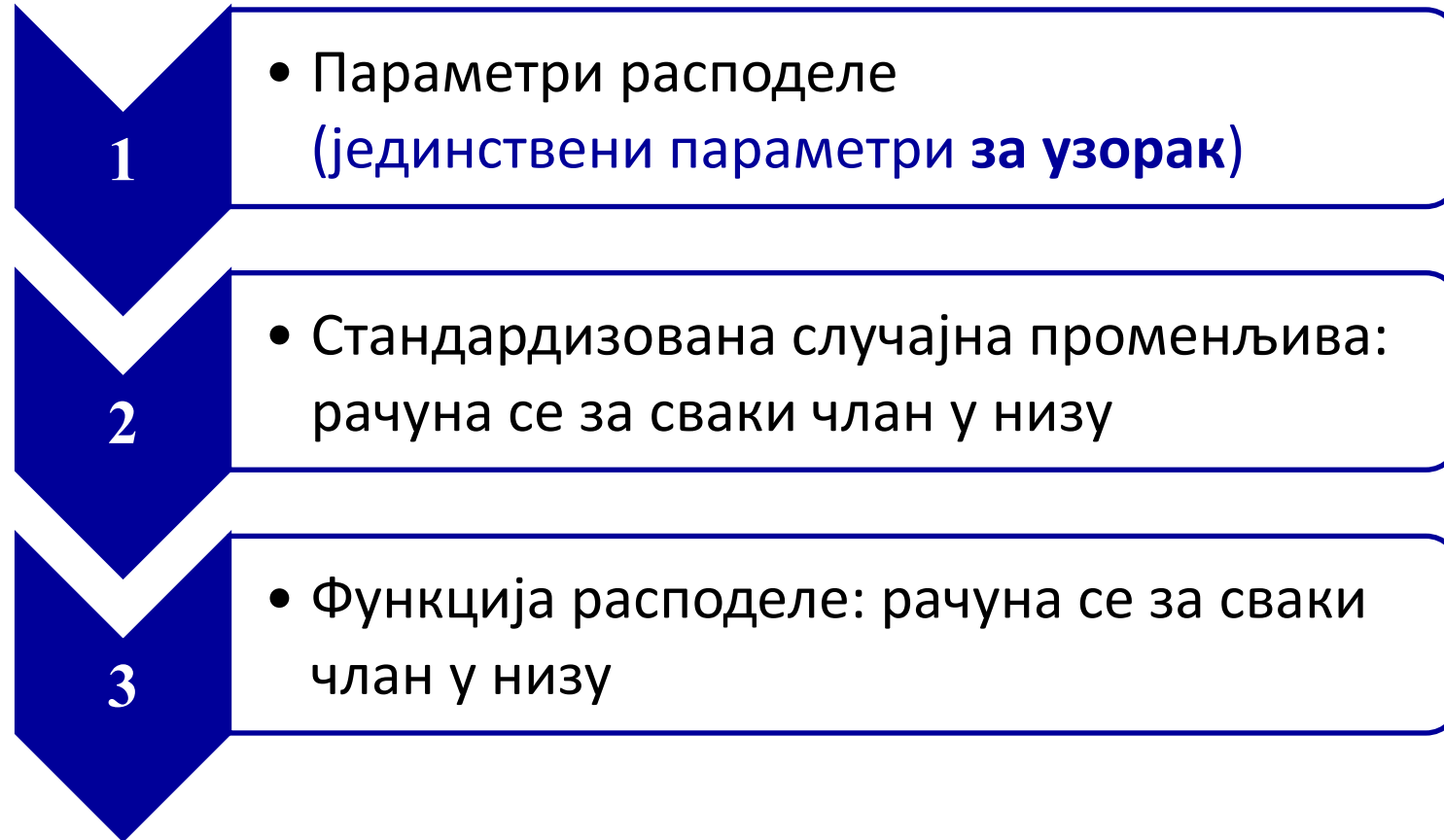
$$z_i = \frac{Y_i - Y_{sr}}{S_Y} ; Y_i = \log(X_i)$$

EXCEL MatLab
 $X_{sr} = \text{AVERAGE}(\langle \text{uzorak} \rangle)$ (=mean(<uzorak>))
 $S_X = \text{STDEV}(\langle \text{uzorak} \rangle)$ (=std(<uzorak>))
 $C_{sX} = \text{SKEW}(\langle \text{uzorak} \rangle)$ (=skewness(<uzorak>))
 $D_N = 0.5/N + \max\{|F_{T,i} - F_{e,i}|; i=1,N\}$

- (2) niz godina iz kojih je formiran uzorak maksimalnih godišnjih protoka
- (3) slučajna promenljiva X - hronološki uređeni maksimalni godišnji protoci
- (4) slučajna promenljiva X - maksimalni godišnji protoci uređeni u neopadajući niz
- (5) slučajna promenljiva Y - logaritmovani maksimalni godišnji protoci uređeni u neopadajući niz (log10)
- (6) kompromisna verovatnoća / empirijska funkcija raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$
- (7) vrednost Gumbelove funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$
- (8) vrednost logaritamsko-normalne funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$
- (9) asolutna vrednost razlike kompromisne verovatnoće i vrednosti gumbelove funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$
- (10) asolutna vrednost razlike kompromisne verovatnoće i vrednosti logaritamsko-normalne funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$

Теоријске расподеле

□ Поступак прорачуна:

Гумбелова расподела (1)

1

- Параметри Гумбелове расподеле a и b

$$a = 0.78 S_x \qquad b = x_{SR} - 0.45 S_x$$

2

- Стандардизована случајна променљива y_G

$$y_{G,i} = \frac{x_i - b}{a}$$

3

- Функција расподеле

$$F_{G,i}(x) = \exp\left(-\exp\left(-y_{G,i}\right)\right)$$

Гумбелова расподела (2)

i (1)	$x_i \nearrow$ (4)	$y_{G,i}$	F_{GUMBEL} (7)
1	x_1 (Q_{\min})	$y_{G,1} = \frac{x_1 - b}{a}$	$F_{G,1}(x_1) = \exp(-\exp(-y_{G,1}))$
2	$x_2 \geq x_1$	$y_{G,2} = \frac{x_2 - b}{a}$	$F_{G,2}(x_2) = \exp(-\exp(-y_{G,2}))$
3	$x_3 \geq x_2$

Статистике узорка

$$x_{SR} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i$$

$$S_x = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (x_i - x_{SR})^2}$$

Параметри Гумбелове расподеле

$$a = 0.78 S_x$$

$$b = x_{SR} - 0.45 S_x$$

Лог-нормална расподела (1)

1

- Параметри расподеле Y_{SR} и S_Y

2

- Стандардизована случајна променљива Z_Y

$$Z_{Y_i} = \frac{y_i - Y_{SR}}{S_Y}$$

3

- Функција расподеле F_{LN}

$$F_{LN,i}(y_i) = NORMSDIST(Z_{Y_i})$$

Лог-нормална расподела (2)

i (1)	$y_i \uparrow$ (5)	Z_{Y_i}	F_{LN} (8)
1	$y_1 = \log(x_1)$	$Z_{Y_1} = \frac{y_1 - y_{SR}}{S_Y}$	$F_{LN,1}(y_1) = NORMSDIST (Z_{Y_1})$
2	$y_2 = \log(x_2)$	$Z_{Y_2} = \frac{y_2 - y_{SR}}{S_Y}$	$F_{LN,2}(y_2) = NORMSDIST (Z_{Y_2})$
3	$y_3 = \log(x_3)$

□ Статистике логаритмованог низа: параметри лог-нормалне расподеле

$$y_{SR} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N y_i$$

$$S_Y = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (y_i - y_{SR})^2}$$

Квантили – протоци различитих повратних периода

- Задатак – наћи проток који одговара датом повратном периоду
- Поступак:

1

- Функција расподеле (из задатог повратног периода)
 $R(x) = 1/(1 - F(x)) \rightarrow F(x) = 1 - 1/R(x)$

2

- Стандардизована случајна променљива на основу срачунатог $F(x)$:
зависи од расподеле по којој се рачунају квантили

3

- Случајна променљива x (проток датог повратног периода – квантил):
рачуна се на основу стандардизоване случајне променљиве и
параметара расподеле

Прорачун квантила

➤ Прорачун квантила – на страни 2

Proračun vrednosti maksimalnih godišnjih protoka za različite, zadate, povratne periode.

R(x _i)	P(x _i)	F(x _i)	Gumbelova raspodela			Logaritamsko-normalna raspodela			
			Y _{i,G}	X _{i,G,rač}	X _{i,G,graf}	Z _{i,LN}	Y _i	X _{i,LN,rač}	X _{i,LN,graf}
[godine]	[-]	[-]	[-]	[m ³ /s]	[m ³ /s]	[-]	[log m ³ /s]	[m ³ /s]	[m ³ /s]
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)

$$R(x_i) = \frac{1}{P(x_i)} = \frac{1}{1 - F(x_i)}$$

$$y_{i,G} = -\ln(-\ln(F_i))$$

$$x_{i,G} = a y_{i,G} + b$$

$$z_{i,LN} = \text{NORMSINV}(F_i)$$

$$y_i = S_Y z_{i,LN} + Y_{sr}$$

$$x_{i,LN} = 10^{y_i}$$

kolone:

- (1) povratni period.
- (2) obezbeđenost, verovatnoća pojave, verovatnoća prevazilaženja.
- (3) funkcija raspodele.
- (4) standardna slučajna promenljiva Gumbelove raspodele.
- (5) računska vrednost maksimalnog godišnjeg protoka određenog povratnog perioda po Gumbelovoj raspodeli.
- (6) vrednost maksimalnog godišnjeg protoka određenog povratnog perioda po Gumbelovoj raspodeli očitana sa papira verovatnoće.
- (7) standardna slučajna promenljiva normalne raspodele.
- (8) računska vrednost logaritma maksimalnog godišnjeg protoka određenog povratnog perioda po logaritamsko-normalnoj raspodeli.
- (9) računska vrednost maksimalnog godišnjeg protoka određenog povratnog perioda po logaritamsko-normalnoj raspodeli.
- (10) vrednost maksimalnog godišnjeg protoka određenog povratnog perioda po logaritamsko-normalnoj raspodeli očitana sa papira verovatnoće.

Testiranje saglasnosti teorijskih i empirijske funkcije raspodele

Kritične vrednosti testa Kolomogorova D₀ za prag značajnosti α=5% u funkciji obima uzorka N

α = 0.05

N	5	10	15	20	30	40	50	>50
D ₀	0.56	0.41	0.34	0.29	0.24	0.21	0.19	$\frac{1.36}{\sqrt{N}}$

D₀ = _____

D_{N,G} = _____

D_{N,LN} = _____

Zaključak: _____

Прорачун квантила према Гумбеловој расподели (1)

1

- Повратни период \rightarrow функција расподеле (колона 3 у табели 2)

$$R(x_i) \rightarrow P(x_i) = \frac{1}{R(x_i)} \rightarrow F_G(x_i) = 1 - P(x_i)$$

2

- Стандардизована случајна променљива Гумбелове расподеле y_G (колона 4)

$$y_{G,i} = -\ln[-\ln(F_G(x_i))]$$

3

- Стандардизована случајна променљива y_G , параметри Гумбелове расподеле a и $b \rightarrow$ случајна променљива x - **проток** (колона 5)

$$x_{G,i,RAC} = a y_{G,i} + b$$

Прорачун квантила према Гумбеловој расподели (2)

R(x_i) (1)	P(x_i) (2)	F(x_i) (3)	y_{G,I} (4)	x_{G,rac} (5)
20	0.05	0.95	$y_{G,1} = -\ln(-\ln(F(x_i)))$	$x_{G,i} = a y_{G,i} + b$
...				

Параметри Гумбелове расподеле

$$a = 0.78 S_x$$

$$b = x_{SR} - 0.45 S_x$$

Прорачун квантила према Лог-нормалној расподели (1)

1

- Повратни период \rightarrow функција расподеле (колона 3 у табели 2)

$$R(x_i) \rightarrow P(x_i) = \frac{1}{R(x_i)} \rightarrow F_{LN}(x_i) = 1 - P(x_i)$$

2

- Стандардизована случајна променљива $F(x) \rightarrow Z_{Yi}$ (колона 7)

$$Z_{Yi} = NORMSINV(F_{LN}(x_i))$$

3

- Стандардизована случајна променљива Z_Y , параметри расподеле y_{SR} и $S_Y \rightarrow$ помоћна случајна променљива y_i (колона 8)

$$y_i = y_{SR} + S_Y \cdot Z_{Y,i}$$

4

- y_i је логаритам случајне променљиве x_i (колона 9)

$$x_i = 10^{y_i}$$

Прорачун квантила према Лог-нормалној расподели (2)

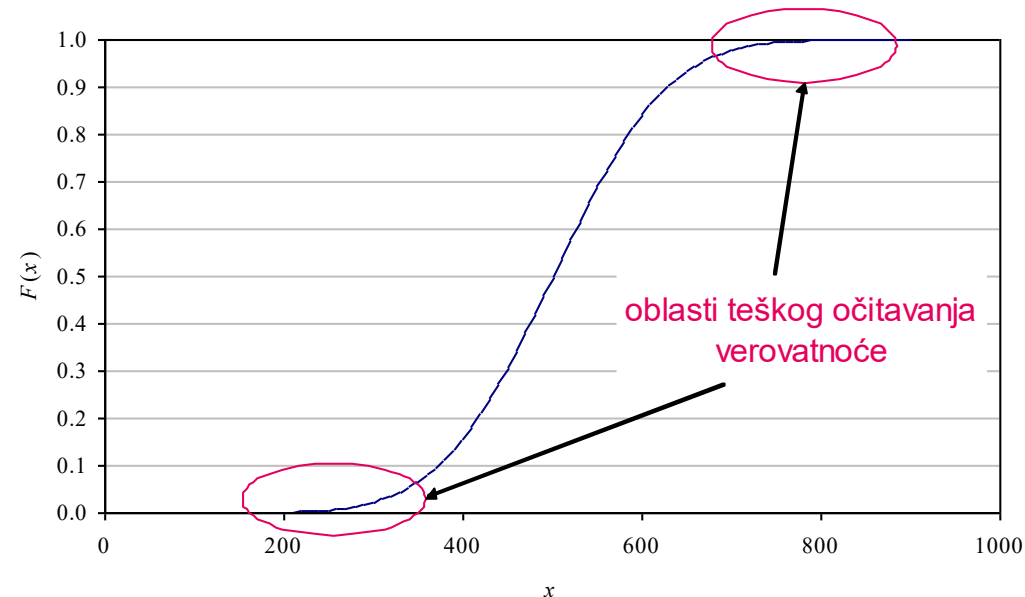
R(x_i) (1)	P(x_i) (2)	F(x_i) (3)	Z_{i,LN} (7)	Y_{i,LN} (8)	x_{i,LN,rac} (9)
20	0.05	0.95	$Z_{i,LN} = \text{NORMSINV}(F(x_i))$	$y_{i,LN} = y_{SR} + S_Y \cdot Z_{i,LN}$	$x_{i,LN} = 10^{y_{i,LN}}$
...					

Параметри лог-нормалне расподеле:

$$y_{SR} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N y_i \quad S_Y = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (y_i - y_{SR})^2}$$

Графички приказ функције расподеле

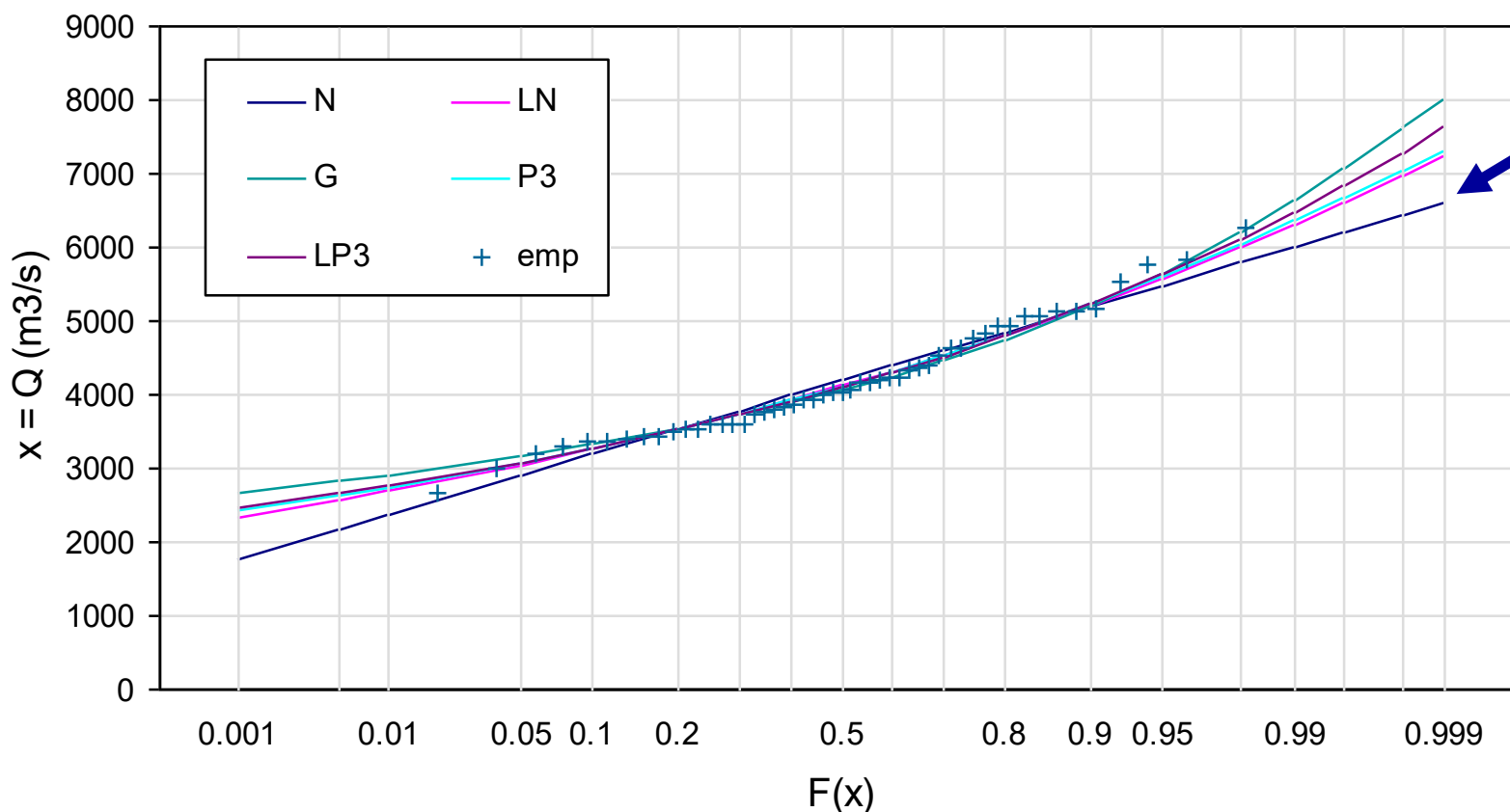
- Функције расподеле су нелинеарне и квантили се тешко читавају

- Функције расподеле се приказују на папирима вероватноће
 - На паририма вероватноће зависност $F(x)$ је “линеаризована” (функција расподеле је права линија и може се нацртати помоћу само две тачке)
 - Расподеле имају своје папире на којима се могу представити правим линијама (нпр. папир нормалне, лог-нормалне и Гумбелове расподеле)

Папир нормалне вероватноће – пример

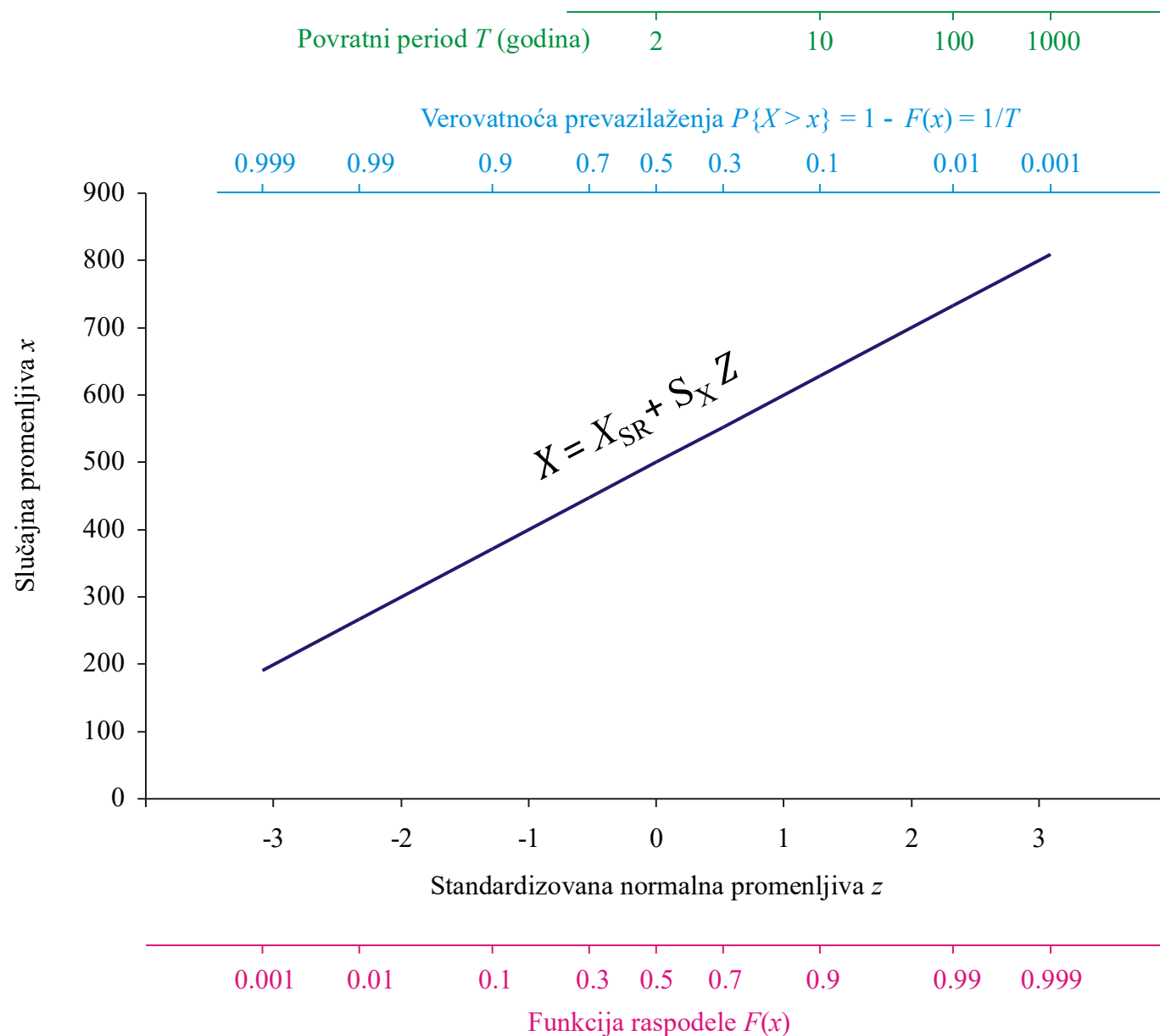
- Различите теоријске и емпиријска расподела максималних годишњих протока осматрених на станици Сава- Сремска Митровица
 - Папир нормалне расподеле: *симетрична* подела на апсциси

Нормална расподела је права линија на папиру нормалне вероватноће.

Остале расподеле су криве линије.

Папир нормалне вероватноће

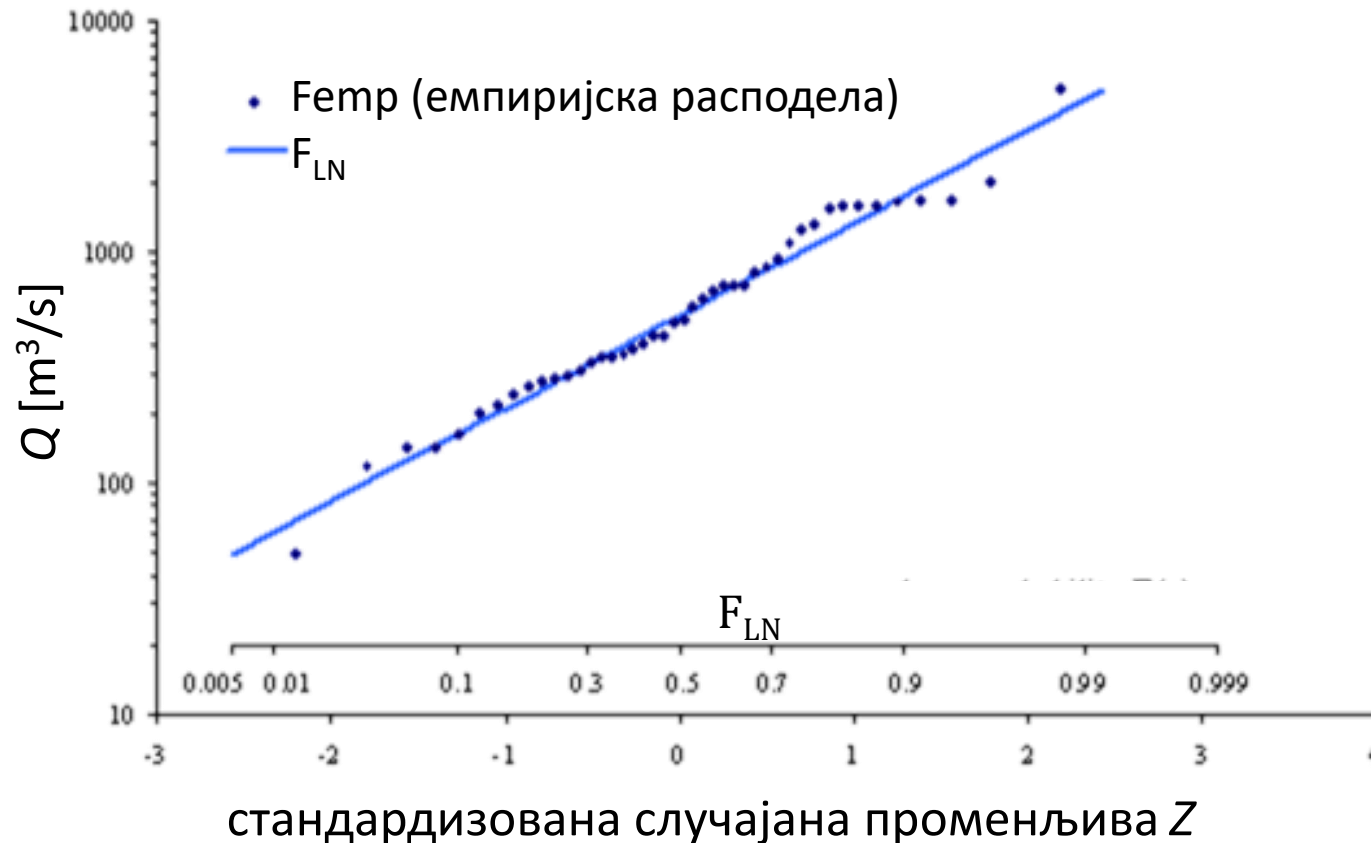

← Стандардизована случајна променљива – аритметичка подела

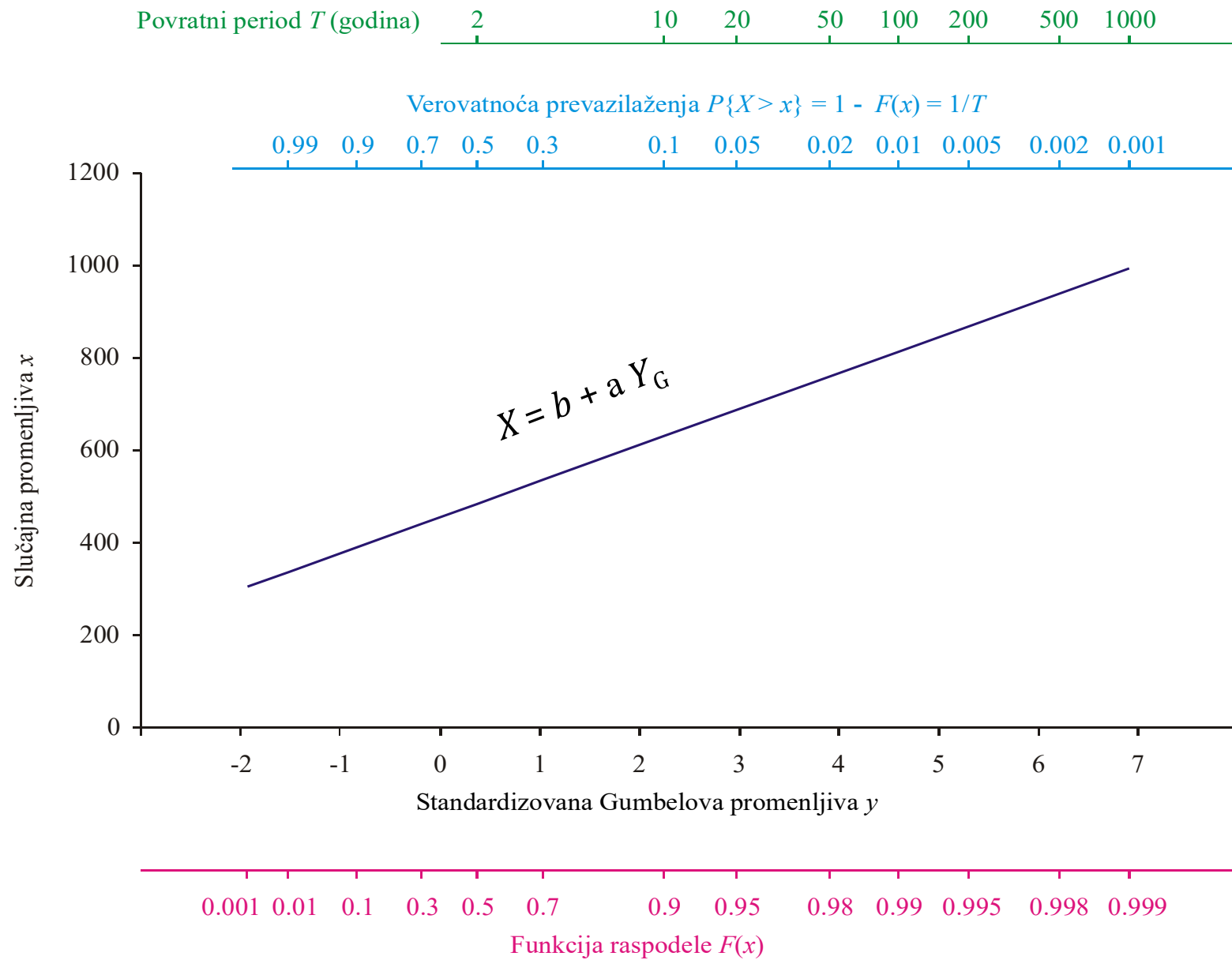
← Функција расподеле – нелинеарна подела

Папир лог-нормалне вероватноће

- Папир лог-нормалне расподеле добија се када се вредности на ординати папира нормалне расподеле логаритмују
 - Ако логаритам случајне променљиве $y = \log x$ прати нормалну расподелу, онда случајна променљива x прати лог-нормалу расподелу.

Папир Гумбелове вероватноће

Подаци за цртање папира вероватноће

- На папирима вероватноће се цртају теоријска и емпиријска расподела
 - Теоријска расподела (Гумбелова и лог-нормална) – **права линија на одговарајућем папиру**
 - Емпиријска расподела – **низ тачака**

i	godina	$X_i =$ $Q_{max, god, i}$	$X_i \nearrow$	$Y_i \nearrow =$ $\log(X_i \nearrow)$	$F_{e,i}$	$F_{G,i}$	$F_{LN,i}$	$ F_{G,i} - F_{e,i} $	$ F_{LN,i} - F_{e,i} $
[-]	[-]	[m ³ /s]	[m ³ /s]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									
24									
25									

средnja vrednost	X_{sr}		Y_{sr}		max				
standardna devijacija	S_X		S_Y		$D_{N,G}$				D_{NLN} v_{LN}
koeficijent varijacije	C_{VX}		C_{VY}						
koeficijent asimetrije	C_{SX}		C_{SY}						

N – obim uzorka

kolona (6) kompromisna verovatnoća

$$F_{eW,i} = \frac{i}{N+1} \quad \text{Weibull}$$

$$F_{eH,i} = \frac{i-0.5}{N} \quad \text{Hazen}$$

kolona (7) Gumbelova raspodela

$$F_{G,i} = e^{-e^{-Y_i}}; \quad Y = \frac{x_i - b}{a}$$

$$a = 0.78 S_X; \quad b = X_{sr} - 0.45 S_X$$

kolona (8) logaritamsko-normalna raspodela

$$F_{LN,i} = NORMSDIST(z_i)$$

$$z_i = \frac{Y_i - Y_{sr}}{S_Y}; \quad Y_i = \log(X_i)$$

EXCEL

MatLab

$$X_{sr} = \text{AVERAGE}(\langle \text{uzorak} \rangle) \quad (= \text{mean}(\langle \text{uzorak} \rangle))$$

$$S_X = \text{STDEV}(\langle \text{uzorak} \rangle) \quad (= \text{std}(\langle \text{uzorak} \rangle))$$

$$C_{SX} = \text{SKEW}(\langle \text{uzorak} \rangle) \quad (= \text{skewness}(\langle \text{uzorak} \rangle))$$

$$D_N = 0.5/N + \max(|F_{T,i} - F_{e,i}|; i=1, N)$$

(1) niz godina iz kojih je formiran uzorak maksimalnih godišnjih protoka

(2) slučajna promenljiva X - hronološki uređeni maksimalni godišnji protoci

(3) slučajna promenljiva X - maksimalni godišnji protoci uređeni u neopadajući niz

(4) slučajna promenljiva Y - logaritmovani maksimalni godišnji protoci uređeni u neopadajući niz (log10)

(5) slučajna promenljiva Y - logaritmovani maksimalni godišnji protoci uređeni u neopadajući niz (log10)

(6) kompromisna verovatnoća / empirijska funkcija raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$

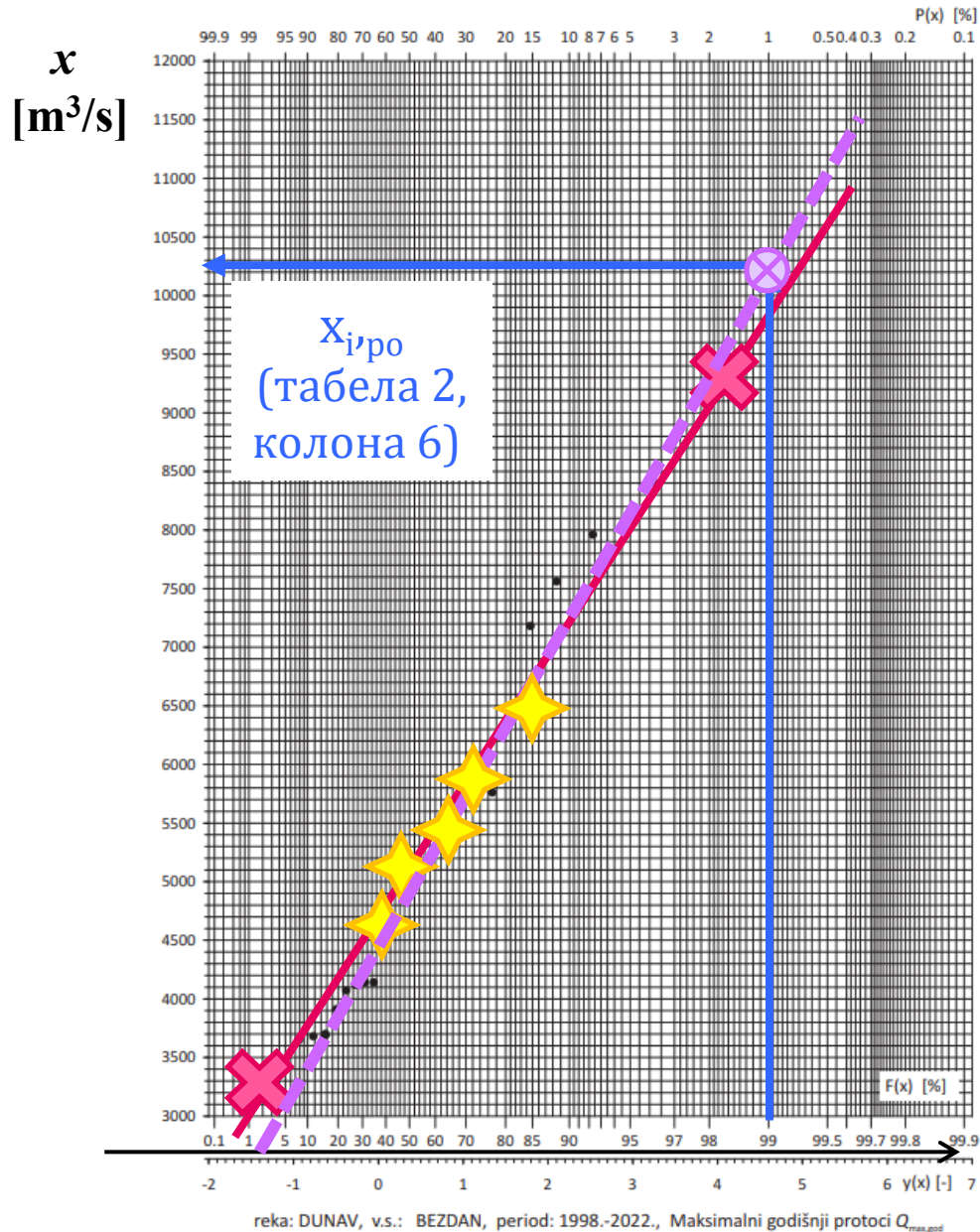
(7) vrednost Gumbelove funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$

(8) vrednost logaritamsko-normalne funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$

(9) absolutna vrednost razlike kompromisne verovatnoće i vrednosti gumbelove funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$

(10) absolutna vrednost razlike kompromisne verovatnoće i vrednosti logaritamsko-normalne funkcije raspodele za vrednost slučajne promenljive $X_i \nearrow$

7 задатак – папир Гумбелове расподеле

Цртају се **емпиријска**, **теоријска рачунска** и **теоријска графичка** Гумбелова расподела

- подела на апсциси: треба да обухвати најмањи проток $X \uparrow$ и највећи квантил ($X_{g,раc}$)
- $F_{G,graf}$ – црта се тако да одступања од емп. расподеле буду што мања
- $X_{G,po}$ – читава се са **графички одређене** теоријске Гумбелове расподеле

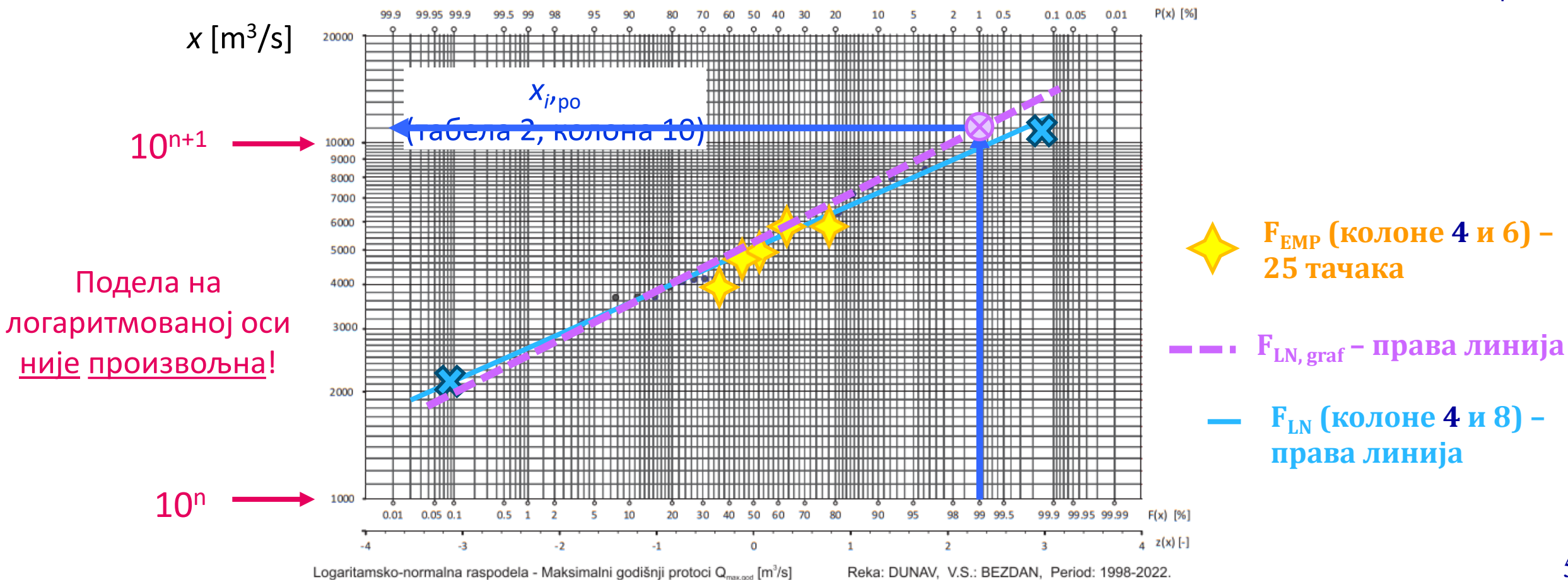
 F_{EMP} (колоне 4 и 6)

 $F_{G,graf}$ – права линија

 F_{GUMBEL} (колоне 4 и 7)

Папир лог-нормалне расподеле

- Цртају се **емпиријска**, **теоријска рачунска** и **теоријска графичка** лог-нормална расподела
 - **Теоријска графичка** лог-нормална расподела: црта се тако да се добије најмање одступање од тачака емп. расподеле
- Са теоријске графичке расподеле читавају се квантили за дате повратне периоде ($x_{i, LN, po}$)

7 задатак – прорачун квантила

- Очитани квантили датог повратног периода се уписују у табелу 2
 - Разматрани повратни периоди су дати у поставци задатка

Proračun vrednosti maksimalnih godišnjih protoka za različite, zadate, povratne periode.

R(x _i)	P(x _i)	F(x _i)	Gumbelova raspodela			Logaritamsko-normalna raspodela			
			Y _{i,G}	X _{i,G,rač}	X _{i,G,graf}	Z _{i,N}	Y _i	X _{i,LN,rač}	X _{i,LN,graf}
[godine]	[-]	[-]	[-]	[m ³ /s]	[m ³ /s]	[-]	[-]	[m ³ /s]	[m ³ /s]
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)

Квантили добијени очитавањем са графички одређене тероријске (Гумбелове (6) или лог-нормалне (10)) расподеле

Тестирање Колмогорова (1)

- Тестови сагласности показују да ли теоријска расподела добро апроксимира емпиријску, односно да ли су расподеле сагласне
- **Тест Колмогорова:** мери одступање теоријске и емпиријске функције расподеле
 - Контролна статистика (максимално одступање): $D_{\max} = 0.5/N + \max |F_t(x) - F_e(x)|$
 - Критеријум:
 - $D_{\max} < D_0 \rightarrow$ расподеле су сагласне
 - $D_{\max} > D_0 \rightarrow$ расподеле нису сагласне
 - D_0 зависи од обима узорка N и усвојеног прага значајности α (5%)

N	$\alpha = 10\%$	$\alpha = 5\%$	$\alpha = 2\%$	$\alpha = 1\%$
20	0.265	0.294	0.329	0.352
40	0.189	0.210	0.235	0.252

- Расподела која најбоље апроксимира емпиријску има најмању вредност D_{\max}

Тест Колмогорова (2)

- Контролне статистике D_{\max} за Гумбелову и лог-нормалну расподелу – одређене на основу апсолутних вредности разлика теоријских и емпиријске расподеле

i	godina	$X_i =$ $Q_{\max, \text{god}, i}$	X_i^{\wedge}	$Y_i^{\wedge} =$ $\log(X_i^{\wedge})$	$F_{e,i}$	$F_{G,i}$	$F_{LN,i}$	$ F_{G,i} - F_{e,i} $	$ F_{LN,i} - F_{e,i} $
(1)	(2)	[m ³ /s] (3)	[m ³ /s] (4)	[-] (5)	[-] (6)	[-] (7)	[-] (8)	[-] (9)	[-] (10)
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									
24									
25									

средња вредност	X_{sr}		Y_{sr}
standardna devijacija	S_X		S_Y
koeficijent varijacije	C_{vX}		C_{vY}
koeficijent asimetrije	C_{sX}		C_{sY}

$D_{N,G}$		$D_{N,LN}$
-----------	--	------------

N – obim uzorka

kolona (6) kompromisna verovatnoća

$$F_{eW,i} = \frac{i}{N+1} \quad \text{Weibull}$$

$$F_{eH,i} = \frac{i-0.5}{N} \quad \text{Hazen}$$

kolona (7) Gumbelova raspodela

$$F_{G,i} = e^{-e^{-y_i}} ; y_i = \frac{x_i - b}{a}$$

$$a = 0.78 S_X ; b = X_w - 0.45 S_X$$

kolona (8) logaritamsko-normana raspodela

$$F_{LN,i} = \text{NORMSDIST}(z_i)$$

$$z_i = \frac{Y_i - Y_{sr}}{S_Y} ; Y_i = \log(X_i)$$

EXCEL MatLab
 $X_{sr} = \text{AVERAGE}(\langle \text{uzorak} \rangle)$ (=mean(<uzorak>))
 $S_X = \text{STDEV}(\langle \text{uzorak} \rangle)$ (=std(<uzorak>))
 $C_{sX} = \text{SKEW}(\langle \text{uzorak} \rangle)$ (=skewness(<uzorak>))

$$D_N = 0.5/N + \max\{|F_{T,i} - F_{e,i}|; i=1,N\}$$

maksimalnih godišnjih protoka
 deni maksimalni godišnji protoci
 dišnji protoci uređeni u neopadajući niz

Тест Колмогорова (3)

- Резултати тестирања сагласности теоријских и емпиријске расподеле

Testiranje saglasnosti teorijskih i empirijske funkcije raspodele

Kritične vrednosti testa Kolmogorova D_0 za prag značajnosti $\alpha=5\%$ u funkciji obima uzorka N

$\alpha = 0.05$

N	5	10	15	20	30	40	50	>50
D_0	0.56	0.41	0.34	0.29	0.24	0.21	0.19	$\frac{1.36}{\sqrt{N}}$

Критична вредност статистике D_0
за обим узорка 25

$D_0 =$ _____

$D_{N,G} =$ _____
 $D_{N,LN} =$ _____

Срачунате вредности контролне
статистике D_{\max} за Гумбелову и
лог-нормалну расподелу

Zaključak: _____

- Да ли су теоријске расподеле (Гумбелова и лог-нормална) сагласне са емпиријском?
- Која расподела се усваја / боље слаже са емпиријском: Гумбелова **или** лог-нормална?

Димензионисање објеката

Proračun vrednosti maksimalnih godišnjih protoka za različite, zadate, povratne periode.

R(x _i)	P(x _i)	F(x _i)	Gumbelova raspodela			Logaritamsko-normalna raspodela			
			y _{i,G}	x _{i,G,rač}	x _{i,G,graf}	z _{i,N}	y _i	x _{i,LN,rač}	x _{i,LN,graf}
[godine]	[-]	[-]	[-]	[m ³ /s]	[m ³ /s]	[-]	[log m ³ /s]	[m ³ /s]	[m ³ /s]
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)

↑
Квантили према различитим расподелама се разликују.
↑
Према ком протоку треба димензионисати објекат?

- Објекти се димензионишу према квантилима који се рачунају према усвојеној расподели (резултат теста сагласности).